

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**MONTESORI ATVESEĻOJOŠĀS PEDAGOĢIJAS METOŽU
IZMANTOŠANA 5, 6 GADUS VECU BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBAI**

DIPLOMDARBS

Autors: Laine Šata

Stud. apl. nr. 10001

Darba vadītājs – Mag.psych. Iluta Vilmīte

RĪGA 2018

SATURS

Ievads.....	3
1. 5, 6 gadus veca pirmsskolas vecuma bērna psiholoģiski pedagoģiskais raksturojums.....	7
1.1. 5, 6 gadus veca bērna fiziskā attīstība.....	8
1.2. 5, 6 gadus veca bērna psiholoģiskā attīstība.....	10
2. Bērna runas un valodas attīstības īpatnības 5, 6 gadu vecumā.....	12
2.1. Runas un valodas traucējumu izpausmes 5, 6 gadu vecumā.....	14
2.1.1. Fonētiskie traucējumi un fonētiski fonemātiskie traucējumi.....	16
2.1.2. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība.....	18
3. Bērna valodas attīstība Marijas Montessori skatījumā.....	19
3.1. Runas attīstība.....	21
3.2. Rakstīšanas attīstība.....	22
3.3. Praktiskās dzīves materiāls.....	23
3.4. Sajūtu materiāls.....	25
3.5. Matemātikas materiāls un Kosmiskās pasaules materiāls.....	28
3.6. Valodas materiāls.....	30
4. Montessori atvērto pedagoģijas metožu izmantošana 5, 6 gadus vecu bērnu valodas attīstīšanā.....	3
2	
4.1. Pētījuma raksturojums.....	32
Secinājumi.....	4
7	
Avotu un literatūras saraksts.....	49
Pielikumi	

IEVADS

Visi vecāki vēlas, lai viņu bērns apgūtu visus valodas likumus bez grūtībām, viegli, pašsaprotami. Cilvēks ir vienīgais, kuram piemīt viņam raksturīgā specifiskā domāšana, kura eksistē pateicoties valodai. Taču ir virkne faktoru, kuri neļauj bērnam valodai un runai attīstīties. Bērns, kuram nav spējas izpausties ar runu, savas dzimtās valodas palīdzību, nevar sevi apliecināt. Bērnam iekšējais "es" nevar atvērties tādēļ, ka viņš klusē vai neskaidri runā. Pirmsskolas vecākajās grupās aizvien biežāk redzams, ka bērnu valodas attīstība tikai sākas. Šajā periodā iemesli var būt visdažādākie – mātes slimošana, arī nepiemērotu medikamentu lietošana grūtniecības laikā, sarežģījumi dzemdību norisē, neveiksmīgs pirmsvalodas periods u.c. Bieži vien vecāki uztver bērna īpatnējo valodu kā īpašu bērna atpazīstamības zīmi. Tāpat kā jaundzimušā tuvinieka uzdevums ir radīt bērnam drošības izjūtu, vecākam skaidri jāatpazīst bērna katra valodas attīstības posma īpatnības, lai zinātu, kā un ka ir jāreaģē un jārisina runas un valodas darbības traucējumi.

Laikam virzoties civilizāciju skar tādas pārmaiņas, kas liek pievērst uzmanību bērna audzināšanai. Tradicionālā skola un bērnudārzs bieži vien neapmierina bērna vajadzības. Neskatoties uz to, prasības bērna izglītībai arvien aug un mainās. Tādēļ jādomā par izglītības iestāžu pārveidošanu. Darbā ar bērnu 5, 6 gadu vecumā nav iespējama vienpusīga un uz piespiešanu balstīta sadarbība. Bērniem ar runas un valodas traucējumiem tiek traucēta visu attīstības jomu darbība. Ja nav attīstīta dzirdes uztvere, bērnam grūtības sagādā ne vien kontaktēties ar vienaudžiem, bet arī gluži vienkārši uztvert citu teikto. Šādā veidā bērnam var attīstīties negatīvas izjūtas sadarbojoties ar citiem. Tikpat lielas grūtības šiem bērniem ir adaptēties lielā bērnu kolektīvā, kur valda sava veida konkurence. Darba autore novērojumi liecina par to, ka, ja bērna uzmanība jau no agrīna bērna vecuma tiek virzīta mērķtiecīgai jēgpilnai darbībai, tad viņš iegūst prasmi arvien izziņāt citas darbības jomas. Tādā veidā bērns it kā nemanot attīsta sevi un neatrod laiku iegūt citu cilvēku apliecinājumu ar negatīvām emociju izpausmēm. Montessori atvērtojošās pedagoģijas metode sevī ietver palīdzību bērnam respektējot viņa cilvēku tā veselumā. [5;7] Šī pedagoģijas metode modina bērnam izpratni par lietu kārtību pasaulē, par atbildību būt daļai no pasaules. Un šī atbildība un saistības rada bērnam brīvību un patstāvību, kura valodas attīstības procesā ir tik būtiska, veicinot adekvātu pašapziņu darbojoties arvien ar jauniem bērna "atklājumiem". Pierast pie brīvības un saistībām bērnam palīdz īpaši sagatavota vide. Šī vide veicina bērna pašapzināšanos un viņa personības nostiprināšanos. Tā sekmē bērna mācīšanās procesu pirmsskolā. Montessori atziņas liecina, ka bērns spēj un vēlas apgūt daudz jauna jau agrīnā pirmsskolas vecumā. Valodu attīstošās nodarbības bērniem 5 – 6 gadu vecumā notiek integrēti ar citām nodarbībām dienas gaitā. Taču

tradicionālā pirmsskola lielu bērna potenciāla daļu iespējams neizmanto vienpusīgās apguves tehnikas dēļ. Bērns vēlas būt kā fiziski tā garīgi neatkarīgs, viņa iekšējā būtība vēlas iekļauties un pielāgoties sabiedrībai. Tomēr šī vēlme būt piederīgam un neatkarīga neiet kopsolī ar mūsdienu neatņemamo dzīves sastāvdaļu – modernajām tehnoloģijām (planšētdatoriem, viedtālruniem utt.). Bērns gluži otrādi – nošķir sevi no sabiedrības un sāk dzīvot pilnīgi citā un aplamā realitātē aizmirstot visu, kas notiek apkārt. Pirmsskolas pārsvarā iekārtotas kā iestādes bērnu mācīšanai un audzināšanai, tomēr tik maz no garajām stundām, ko bērns pavada pirmsskolā, ir iespēja izdzīvot ikdienišķas darbības pašam. Bērni lielā mērā tiek “apkalpoti”. Trauki pilni ar ēdienu uz galda bieži vien jau salikti tikko bērni paspējuši atgriezties no pastaigas. Bērnu gultas telpu trūkuma dēļ izvelkamas tikai ar pieaugušā palīdzību. Ja guļvieta ir augšējā daļā, tad bērns arī labu mērķu vadīts, klājot savu segu riskēs nokrist un iespējams, sasisties. Stingrais dienas režīms neparedz ļaušanos izzināt pieaugušajam tik automatizētās darbības, piemēram, pogas aizpogāšanu. Pedagoģiskais personāls, kaut augsti kvalificēts par vērtību apgūt zināšanas, prasmes un iemaņas caur praktisku darbošanos, ikdienas darbībā bieži izmanto mākslīgi radītas situācijas. Autore vēlme ir caur šo pētījumu atrast iespējas bērnam attīstīt valodu izmantojot Montesori pedagoģisko metodi, kas attīsta un respektē bērnam cilvēku tā veselumā.

Lai gan valoda bērnam nav iedzimta, viņam jau no paša sākuma piemīt tieksme klausīties un runāt. Ar “absorbējošā gara” palīdzību arī jaundzimušais spēj koncentrēties un sadzirdēt atsevišķas skaņas, kuras dzirdētā vārda centrs smadzenēs novirza uz to, kurš atbild par runāto. Bērns jau ir uzņēmis sevī valodu, lai gan vēl nav iemācījies runāt. Ņemot vērā katra bērna individuālos augšanas un attīstīšanās apstākļus, bērns runā savā valodā. Tas, cik attīstīta vai primitīva būs bērna valoda un runa, ir atkarīgs no pirmo dzīves gadu kontakta ar viņa māti un citiem tuviniekiem. Pieaugušā un bērna emocionālā saskarsmē noris pakāpenisks, secīgs un regulārs darbs, kas veido bērnam beznosacījuma refleksus. Šie refleksi stabilizējas, nostiprinās radot bērnam prasmi veikt darbu nedomājot, viegli. Bērniem ar valodas grūtībām Montesori pedagoģijas metožu izmantošana ir piemērota valodas precizitātes un skaidrības dēļ. Darbošanās procesā norit dabiska, bet pārdomāta saruna. Bērns iemācās vārda nozīmīgumu tieši tāpat kā vingrinājumu materiālu izmantošanas taupīgumu. Valodas apguves “sensitīvais periods” pirmsskolas sagatavošanas grupā ir laiks, kad bērns tiecas attīstīt un bagātināt valodu – viņa uzmanība viegli pievēršama viņa runai un interesei par tās izpēti un īpatnībām. Tādējādi radot iespēju izmantot metodes runas un valodas traucējumu mazināšanā un novēršanā.

Pētījuma mērķis: izpētīt Montessori atveseļojošās pedagoģijas metodes izmantošanas iespējas 5, 6 gadus vecu bērnu valodas attīstīšanā.

Pētījuma uzdevumi:

- Analizēt pedagoģiski psiholoģisko literatūru par bērna attīstību 5, 6 gadu vecumā;
- Veikt praktisku pētījumu pirmsskolas izglītības iestādē bērniem ar dažādiem valodas attīstības traucējumiem ar mērķi izprast konkrētu Montessori pedagoģijas vingrinājumu nozīmīgumu valodas attīstīšanā;
- Izstrādāt tematiskā darba plānu logopēdijas nodarbībām 5 – 6 gadus veciem bērniem izmantojot montessori vingrinājumu metodi valodas traucējumu korekcijai;
- Apkopot secinājumus un izstrādāt ieteikumus pedagogiem un vecākiem par Montessori pedagoģijas metožu izmantošanu ikdienā mājās un pirmsskolas grupu darbā.

Pētījuma objekts: pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogu sadarbība 5, 6 gadus veca bērna runas un valodas traucējumu korekcijā.

Pētījuma priekšmets: mijiedarbība starp bērnu ar runas un valodas traucējumiem 5, 6 gadu vecumā un informācijas nodrošinājums pedagogiem par Montessori pedagoģijas metožu izmantošanas iespējām runas un valodas traucējumu korekcijā.

Pētījuma metodes: pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze, novērojums pirmsskolas izglītības iestādes logopēdiskajā grupā, pedagogu aptauja un to rezultātu izvērtējums.

Pētījuma bāze: Ķekavas novada pirmsskolas izglītības iestādes “Bitīte” logopēdiskās grupas audzēkņi vecumā no 5 līdz 6 gadiem, pirmsskolas skolotāji, skolotāji logopēdi.

Darbā analizēto atziņu autori: izmantotas I. Hadaņonokas un L. Hadaņonokas, I. Prudņikovas, A. Šteinbergas un citu autoru atziņas.

Darba praktiskā vērtība: darbu var izmantot pedagogi pirmsskolas izglītības iestādēs, bērnu vecāki, mediķi, studenti.

Darba struktūras raksturojums: darbs sastāv no ievada, četrām daļām (1., 2., 3. - teorētiskās daļas, 4. - pētījuma), secinājumiem, avotu un literatūras saraksta, pielikumiem.

Pētījuma hipotēze: ja atbildīgās personas pirmsskolas izglītības iestādē vai bērna vecāki runas un valodas attīstības un korekcijas procesā izmanto Montesori padegogiskās metodes atbilstoši bērna vecumposma īpatnībām, tad tās var efektīvi paātrināt bērna valodas attīstības procesu.

1. 5, 6 GADUS VECA PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRŅA PSIHOLOĢISKI PEDAGOGISKAIS RAKSTUROJUMS

Katrs bērns pirmsskolas grupā atnāk ar savu iekšējo pasauli. Viņš var veiksmīgi iekļauties saskarsmē un veidot attiecības ar vienaudžiem. Tas ir atkarīgs no tā, cik emocionāla siltuma, patiesu rūpju, sapratnes bērns būs saņēmis no saviem vecākiem un tuviniekiem. Bērņa pirmo dzīves gadu ārējā pasaule nosaka viņu iekšējo pasauli turpmāk. Agrās bērnības fāzi var dēvēt arī par pirmsoperāciju fāzi [16;29], jo bērņa domāšanai ir uzskatāmi tēlainās domāšanas ievirze, simboliskās domāšanas aizmetņi, kuri ļauj bērnam iztēloties objektus un parādības ar domas tēlu palīdzību. Šīs stadijas otrās fāzes bērnu (4 - 7 gadi) valoda kļūst aizvien nozīmīgāka, viņš prot operēt ar skaitļiem, saskatīt skarības, prot veidot objektu kategorijas (lai gan ne vienmēr viņi to apzinās), sāk apgūt nezūdamības principu – lielums paliek nemainīgs neatkarīgi no formas. Šo fāzi var dēvēt par intuitīvo fāzi sakarā ar to, ka parasti bērni neapzinās savas izmantotās kategorijas. Būtiska loma šī vecumposma bērniem ir lomu rotaļas un vajadzība pēc sociāli nozīmīgi vērtētas darbības. Bērnu izziņas darbība tiek ierobežota paša bērna egocentriskuma dēļ – viņš nespēj sevi redzēt no malas. Pašapziņas attīstībā liela nozīme ir pretnostatījumam “es” - “citi”. Viņam aizvien grūti saprast jēdzienus – daudzums un tilpums. Trūkstošos faktus domāšanas procesā aizvieto iztēle. Bērns atdarina, vēlas darīt visu pats, stāsta stāstus. Parādās arī negatīvisms

1.1. 5, 6 gadus veca bērna fiziskā attīstība

Bērni 5 – 6 gadu vecumā, kas ir pirmsskolas obligātās apmācības vecums, ir kustīgi, aktīvi, veidojas koordinācijas spējas. Viņu svars un garums pieaug vienmērīgi. Šī vecumposma bērni jau ir apguvuši sarežģītas kustības - lēkāt uz vienas, otras kājas, izdarīt dažādus palēcienus, rāpties pa stieņiem, kāpelē, kūleņo, mācās braukt ar velosipēdu. Tomēr vēl nav attīstīta spēja dažādas kustību prasmes apvienot sarežģītā kopējā darbībā [16;107] Bērni apzinās savu kustību pakāpi, vairāk izmanto sava ķermeņa iespējas. Motorika atrodas attīstības fāzē - roku darbības kļūst veicklākas,spēj rīkoties ar šķērēm, jau prot sasiet auklas.

Šajā vecumposmā ļoti raksturīgs ir iekšējais un ārējais nemiers [15;52]. Neskaitot visas jēgpilnās darbības, bērni nevar mierīgi nosēdēt – galvā viņiem ir tūkstoš domu un aktivitāšu, šis nemiers uztrauc vecākus. Ne sēdēšana pie galda, ne rotaļāšanās nenoris bez trokšņošanas, dīdīšanās, šūpošanās krēslā, rotaļāšanās ar ēdienu. Tomēr aizrādījumi, pārmetumi un nemitīgi aizliegumi izraisa pretēju reakciju. No visa spēka pūloties ievērot vecāku norādījumus pieklājīgi uzvesties, bērns kļūst arvien nemierīgāks un nesavaldīgāks. Diemžēl iemesls atkārtotam nemieram un nesavaldībai ir vienkāršs – vecāki aizvien pievērš viņiem atkārtotu uzmanību, tad ja bērns uzvedas nemierīgi.

Lai no hiperaktīva bērna pamazām veidotos normāli aktīvs bērns [15;53], mums šis nemiers vienkārši jāakceptē. Protams, jāņem vērā, ka bērni atšķiras pēc temperamenta dažādās pakāpēs un nemiers ir normāla parādība, kas piemīt gandrīz visiem bērniem. Tādēļ pirmsskolas vecuma bērnus iesaista dažādās sporta nodarbībās, kustību rotaļās. Bērniem nepieciešama iespēja skriet, lēkt, rāpties. Taču sakarā ar to, ka bērnu muskuļi šajā periodā ir labāk attīstīti nekā spēja tos kontrolēt [14;78], tomēr komandu spēles, sacensības var izraisīt neapbrēķināmas kustības radot traumas. Darbā ar bērniem šādā gadījumā iesaka izmantot īpašas signālsistēmas, kuras būtu kā zīme kādas darbības beigām.

Saglabājot izpratni par bērna vajadzībām šajā attīstība posmā, jāpiemin pretējo bērni – iekšējo mieru un stabilitāti. To stiprina līdzsvarots fiziskais ķermenis. Ķermeņa līdzsvars ir svarīgs gan horizontālā (pleci ir vienādi tuvu ausīm, stabils balsts uz abām kājām), gan vertikālā plānē (deguna, galvas vidus, vēderam, dibenam jābūt stabilā līdzsvarā bez lieka muskuļu sasprindzinājuma) [7;176]. Gadījumā, ja sasprindzinājums tomēr kādā no kakla muskuļu grupām ir, tas rada ātrāku nogurdināmību gan intelektuālās darbības izpildē, gan pašapkalpošanās iemaņu izpildē. Rezultāts varētu būt rakstura izmaiņas – neticība saviem spēkiem vai, piemēram, nevajadzīga bravūra. Tas savukārt ļauj uzturēt uzmanības noturīgumu un spēju aktīvi domāt un jēgpilni darboties arī sev neierastā vidē. Tie vecāki rīkojas pareizi, kas rūpējas, lai bērns atrastu savām nodarbēm vietu, kas atbilst viņa augumam, pietiekošam un no

pareizās puses krītošam apgaismes objektam. Ik dienas pieaugušajam, kas rūpējas par bērnu, jāvēro bērna stāja, jāievēro, cik liela saliekšanās ir darbojoties pie galda veidojot uzakumpušu muguru, vai bērns nav uzgūlies galdam. Tāpat arī brīvā laikā jāvēro bērna poza skatoties televīziju. Kaut lielās kustības bērns ir apguvis un tiek trenēta bērna pareiza stāja, sīkā pirkstu muskulatūra vēl tikai attīstās. Tai ir tieša saistība ar intelektuālo attīstību. Lai bērnam varētu izveidoties redzes kustību koordinācija rakstīšanas apguvei, ir nepieciešami daudzie sagatavojošie vingrinājumi - veidošana, griešana ar šķērēm, līmēšana, konstruēšana pirmsskolā. Parasti bērns līdz 6 – 7 gadu vecumam jau ir apguvis visas nepieciešamās sīkmotorikas prasmes.

1.2. 5, 6 gadus veca bērna psiholoģiskā attīstība

Viena no šī vecumposma bērnu galvenajām psiholoģiskajām īpašībām ir spēja iztikt svešos neierastos apstākļos bez tuva cilvēka klātbūtnes. Viņš ir ceļā uz spēju paveikt arī to, ko citi lūdz un ne tikai to, ko vēlas viņš pats. Konflikts starp “Es gribu!” un “Tā vajag!” bieži veidojas šajā pirmsskolas vecumā. Bērnā ir raksturīgas ambivalentas jūtu izpausmes – viņi dusmojas un ir līdzjūtīgi vienlaikus, zaudē paškontroli un palīdz otram.[14;89] Viņš var izjust lielu kaunu un arī meklēt sev attaisnojumu. To saista ar pieaugošo bērna socializācijas pakāpi, kas spiež atteikties no dabiskā egoisma un biežāk rēķināties ar citiem. Tas ir ļoti sarežģīts uzdevums – mācēt izrādīt emocijas tā, lai tās tiktu pieņemtas un saprastas vai noliegtas un ignorētas no pieaugušo puses.

Šajā vecumā vienas no nozīmīgākajām emocijām ir nemiers un bailes. Bailes rodas no kāda konkrēta objekta vai procesa, bet nemieru var izraisīt nenoteikts, nekonkrēts cēlonis. Šie bērni nezina, kā īsti baidās. Taču tas nenozīmē, ka no bailēm un nemiera vienmēr jāizvairās. Dažreiz šīs emocijas sargā bērnu no neprātīgas rīcības.

Bērnā veidojas prasme uztvert situācijas un lietas pēc to būtiskajām pazīmēm. Sākumā bērns redz tikai to, kas viņas lietā vai situācijā ir būtisks viņam pašam. Arvien labāk padodas izdalīt uztveramā informatīvās pazīmes un abstrahēt no nebūtiskā. Sākumā bērns iemācās uztvert lietas ar sensoro uztveres līdzekļu palīdzību. Pēc tam – ar vārdisko apzīmējumu palīdzību. Šajā periodā viņš nevar atdalīt priekšmeta saturu un formu un nosaukt, piemēram, “trīsstūris” - tāpēc saka “jumiņš”. Sešu gadu vecumā jau izdala formu, piemēram – riņķis kā ritenis, vāks; cilindrs kā glāze. [14;81] Tāpat ir ar telpas uztveri – sākumā ir liela nozīme sensoriem priekšstatiem, bet tad – vārdiskam apzīmējumam. Bērnā aug pacietība vērot ilustrācijas – 5, 6 gadu vecumā tās ir apmēram 19 sekundes. Sarežģītāk ir ar laika uztveri. Tās izpratne parādās tad, kad bērns spēj savienot abstrakto laika jēdzienu ar uztveres tēlu par kādu laika izpausmi. Viņam kļūst nozīmīgi zināt, piemēram, kas tagad ir – rīts vai diena.

Atmiņa bērniem šajā periodā atrodas pārejas posmā no netīšās uz tīšo iegaumēšanu un tīšo saglabāšanu un reproducēšanu. Raksturīga izteikta pazišana reproducēšanas vietā. Vieglāk iegaumēt tādu informāciju, kas pasniegta emocionāli, ritmiski, rotaļu veidā. Saturs bieži vien paliek otrajā plānā. Pēc sešu gadu vecuma bērns spēj sevi motivēt ar gribasspēku, izvirzīt mērķi un likt sev īslaicīgi reproducēt informāciju. Bērniem palīdz atkārtošana, asociāciju veidošana un līdzīgo vai pretējo pazīmju atrašana. Arī atmiņas veidu attīstība notiek šajā periodā – tēlainās, kustību un verbālās atmiņas attīstība. Nenoliedzama nozīme šajā pirmsskolas vecumā ir kustību atmiņas attīstībai. Tādas praktiskas darbības kā, piemēram, trauku nešana pa telpu, lēkšana pār šķērslī, darbības ar pirkstiem (apģērba uzāķēšana, apavu uzvilšana, aizdarīšana) sagatavo bērnu

skolai un turpmākai dzīvei.

Bērns mācās domāt līmenī “cēlonis – sekas”, tādēļ viņiem rodas daudz jautājumu par dzīves reālījām. Visvieglāk bērnam padodas domāt uzskatāmi tēlaini un izmantojot sensorās uztveres uzkrāto informāciju. Tikai pēc tam bērns atceras to, ko dzirdējis. Pieredzes, kļūdu un mēģinājumu rezultātā veidojas loģiskā domāšana. Tā kā iztēle ir vislabāk attīstītais izziņas process, bērniem visraksturīgākā ir uzskatāmi konkrētā un tēlainā domāšana. No iepriekšminētā var secināt, ka fantazēšana šajā vecumposmā ir likumsakarīgs izziņas process. 5 - 6 gadu vecumā bērns pamazām sāk attālināties no iztēles un fantāziju vadītas domāšanas.

Saskarsmes iemaņas šiem bērniem veidojas paralēli galvenajam darbības veidam – rotaļai. Sižeta un lomu rotaļas šajā vecumposmā ir viens no galvenajiem attīstības virzītājiem. Gribas attīstība ļauj sasniegt rotaļdarbības augstāko pakāpi – spēju pieņemt spēles nosacījumus, apgūt paškontroli. Tādā veidā bērns gatavojas ikdienas situācijām. Bērna darbība sākumā ir atdarinoša, vēlāk – identificē sevi ar kādu konkrētu lomu, spēj iesaistīties grupā un seko līdzi savai un citu bērnu uzvedībai. Grūtības saskarsmē rada bērna bailes no citiem bērniem, nevēlēšanās iesaistīties vai arī agresivitāte, vēlēšanās darbību centrēt tikai uz sevi, nerēķināties ar citiem un vēlēšanās izmainīt spēles noteikumus. Šajā vecumposmā bērni sāk iedalīties līderos un izpildītājos – padotajos. Sagatavošanas grupu bērnu vidū šī kārtība ir izteiktāka. Izteiktāka kļūst arī grupējumu veidošanās. Psihologi šādas situācijas kontrolei iesaka ļaut izmēģināt bērnam abas šīs lomas, lai novērstu situācijas, kad līderi nemainās visās spēlēs un rotaļās. Citādi bērnam var nostiprināties kāda viena konkrēta ievirze.[14;88] Bērnam 5, 6 gadu vecumā tāpat kā jebkuram pieaugušam cilvēkam neskaitot fizioloģiskās vajadzības ir vajadzība pēc drošības, pašcieņas un pašīstenošanās. Saudzīgi un prasmīgi vadot darbu bērnu grupā mēs varam panākt šo vajadzību veiksmīgu realizēšanos. Panākumu sasniegšanas motivācijas veidošanās rodas arī rotaļu darbībā. Tā ir svarīga mācību motivācijas un pašvērtējuma izveidē. Šie bērni ir jūtīgi pret kritiku gan no pieaugušā puses, gan no vienaudžu vērtējuma. Bērni lielās ar viņiem būtiskām lietām akcentējot savu nozīmīgumu citu vienaudžu acīs. Uz sasniegumu motivācijas attīstību stimulējoši iedarbojas atbilstoša uzslava, atzinība un darbības novērtējums.

2. BĒRNA RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBAS 5, 6 GADU VECUMĀ

Kā zināms, tautas gudrība māca - “Runāšana – sudrabs, klusēšana – zelts”. Dziļā tautas ticējuma jēga atklājas zināšanas par runas un valodas veidošanos. Sākot veidot atvērtas un cieņpilnas attiecībās sarunājoties ar zīdainīti, mēs ļaujam ieplūst pietiekami garām pauzēm viņa uzklaušanās. Mēs rādām savu attieksmi, kuru vēlamies redzēt atspoguļojamies sava bērna valodā. Ja bērns savu tuvinieku valodā ir sajutis tādas emocijas kā prieks, mīlestība, skumjas, līdzjūtība, atzinība u.c., tad bērns uztver valodu kā iespēju paust visas šīs emocijas. Vēl jo vairāk – ja emocijas un labos vārdus esam parādījuši ar saviem darbiem. Bērna runātīgums lielā mērā atkarīgs no bērna pieredzes, no rakstura. Un tomēr šo īpašību var veicināt, jo tas, kas nav bijis bērna pieredzē, tas nevar arī būt bērna runā – viņš nevar pastāstīt par emocijām, kuras nepazīst. Apkārtējo cilvēku valoda kā piemērs un dzīves pieredze bērnam pamazām pilnveido izpratni par dažādiem jēdzieniem. Bērni pirmsskolas vecuma piecgadīgo, sešgadīgo grupā jau ir iemācījušies salīdzināt, vispārināt, saprast pārnestās nozīmes runu. Viņi ir iepazīnuši tēlainas izteikšanās principus līdzinoties pieaugušā runai. Klasiski 5, 6 gadu vecumā vairāk uzmanības tiek veltīts mutiskās runas paguvei un rakstiskā runa aizvirzās līdz skolas gaitu uzsākšanai.

Mērķi pirmsskolas piecgadīgo bērnu grupai valodu jomā [1]:

Klausīšanās:

- Saklausīt sev interesējošu informāciju runā un paust savu attieksmi pret to.
- Saklausīt un mācīties atšķirt runas intonācijas (priecīgs, bēdīgs, dusmīgs bailīgs).
- Saklausīt un nosaukt vārda pirmo skaņu.
- Saklausīt vārdus, ar kuriem tiek nosaukti biežāk lietojamie priekšmeti, tuvākā apkārtnē sastopamās dzīvās būtnes un cilvēku veiktās darbības.

Vērošana:

- Rīkoties atbilstoši vienkāršām vizuālām norādēm.

Lasīšana:

- Atpazīt sava vārda grafisko attēlu un autentiskus tekstus apkārtnē.
- Atdarināt lasīšanu.
- Pazīt sev nozīmīgus burtus.

Runa:

- Izsaka savas domas teikumos citiem saprotami.
- Atkārto un sāk lietot jaunus vārdus.
- Nosauc sev pazīstamus priekšmetus, dzīvas būtnes, cilvēku veiktās darbības.

Bērnu vecākajā sagatavošanas grupā sagaida komplicētāki valodas uzdevumi:

Klausīšanās:

- Saklausīt teksta saturu.
- Saklausīt vienkāršu informāciju, pazīstamus vārdus runā vai īsā tekstā.
- Saklausīt un nosauc skaņas īsā vārdā.
- Saklausīt garos patskaņus.

Vērošana:

- Skaidrot un rīkoties atbilstoši vizuālām norādēm tuvākā apkārtnē.

Lasīšana:

- Lasīt un saprast īsus, sev nozīmīgus vārdus.
- Pazīt sev nozīmīgus burtus.

Runa:

- Izrunāt skaņas pareizi.
- Veidot secīgu stāstījumu par dzirdēto, piedzīvoto.
- Izteikt domu, skaidrot par to savu viedokli.
- Atbildēt uz vienkāršiem jautājumiem, izteikt vajadzību.

Prezentēšana:

- Nodot informāciju citiem.

Tātad šajā vecumposmā bērns ir apguvis savas dzimtās valodas galveno komunikatīvo īpašību – pareizību. Bērns sadzird un izrunā visas dzimtās valodas skaņas. Viņam ir bagāts vārdu krājums, precīzi izvēlēti vārdi, lieto pareizas gramatiskās formas, apvienojot vārdus teikumos. Bērna izteiksmīgā runa komunicējoties uztur klausītājos uzmanību un interesi. Viņš brīvi pielieto stāstījuma, izsaukuma un jautājuma intonācijas, ko izmanto atbilstoši vietai, kurā atrodas. Bērns prot izpaust savu attieksmi savā runā un mācās kontrolēt neiecietības un rupju intonāciju pielietojumu. Bērnam veidojas runas loģika – tā pārlicina klausītājus un varo runātāja pašapziņu. Pirmsskolnieks ir sasniedzis līmeni, kad prot veidot, piedalīties un uzturēt dialogu. Iemācās uz klausīt viedokļus, nepārtraucot runātāju. Ja bērns stāstīs citiem paužot savu attieksmi un ieinteresētību, tad komunicēšanās izdosies gan ar pieaugušajiem, gan vienaudžiem. Bērns mācās būt empātisks un attīstās izpratne par to, ka pastāv vairāk kā viena atbilde uz kādu jautājumu, vairāk kā viens risinājums konkrētajai situācijai, piemēram, apgūstot jādzienu "tāds pats" - "atšķirīgs". Šis laiks līdz skolas gaitu uzsākšanas sākumam ir laiks, kad mēs kā pieaugušie maksimāli spējam ietekmēt bērna attīstību arī valodas jomā.

2.1. Bērnu runas un valodas traucējumu izpausmes 5, 6 gadu vecumā

Bērni, kuri ilgstoši vai biežāk slimojuši, dzimuši priekšlaicīgi, ar sarežģījumiem vai samazinātu svaru, mācību intereses var kavēties un neveidoties bez īpašu pedagoģisko metožu izmantošanas. Darbs sadarbībā ar skolotāju logopēdu nepieciešams bērniem ar nepareiziem fonemātiskiem sakariem galvas smadzenēs, mēles, lūpu funkcionāliem kustību traucējumiem, dzirdes un psihi traucējumiem. [4;15] Šiem bērniem ilgāk nekā citiem saglabājas izteikta vēlme spēlēties. Šajā gadījumā jau iznāk cīnīties ar sekām un bērna ierastajām nepareizajām iemaņām. Jāmaina nepareizie priekšstati, kas nebūt nav viegls uzdevums. Reizēm bērns vienkārši nevar iemācīties jaunus burtu grafiskos attēlus, jo ir traucēta redze. Daudzi mūsu, latviešu, valodas burti savā starpā vizuāli atšķiras tikai ar nelielu niansi.

Runas attīstību kavē arī redzes attīstības traucējumi. Redzīgs bērns spēj pilnvērtīgi sekot līdzi runātāja lūpu, mēles kustībām un vēlāk arī atdarina artikulācijas kustības. Viņš savieno skaņu ar runas kustībām, vēlāk savieno skaņu ar vizuālu burta attēlu, savieno šos burtu tēlus lasot zilbes un vārdus. Bērnam jāvar izpildīt uzdevums - slīdoši un vienmērīgi, galvu nekustinot pārvietot acs zīlīti no viena acs kaktiņa uz otru. [6;130] Ja to neizdodas veikt, jākonsultējas ar speciālistu – acu ārstu (oftamologu). Kustību terapii skaidro bērnu roku darbības īpatnības saistībā ar valodu. Burti šajā pirmsskolas periodā tiks rakstīti gan pareizi, gan spoguļrakstā, ja 1 g. 3 mēn. - 1 g. 5 mēn. bērns nav darbojies vienlīdzīgi ar abām rokām. [6;130, 131]

Runas attīstības aizkavēšanās un runas traucējumi atsaucas uz bērna psihisko attīstību [4;11], tādēļ būtu nepieļaujama situācija, kad paļaujas uz nogaidīšanu. Šajā gadījumā nekas pats no sevis nepāriet. Jo mazāks bērns, jo lielāka atšķirība starp pieaugušā un viņa paša apziņas līmeni par esošo traucējumu. Bērna gudrais skatiens, kurš pievērsts pieaugušajam, lūdz nepamanīt traucējumu. Bieži vien šīs ir tās vainas, kuras aug līdz ar bērna vecumu. Ja bērnam ar valodas sistēmas traucējumiem laikus netiek pievērsta uzmanība un sniegta palīdzība, viņiem rodas dažādi psihofizioloģiskie traucējumi, uzvedības traucējumi. Šī aizkavējusies runa rada negatīvu ietekmi uz bērna uzvedību un raksturu, līdz viņi sāk bēgt no skolas un pat sākt klaiņot.

Bērna tuviniekiem un pedagogiem jābūt iejūtīgiem komunikācijā. Valodas apgušanas process rada daudzas frustrācijas. Valodas apgušana var kavēt bērna pašizjūtas veidošanos. Tā var radīt plaisu starp pārdzīvojumu un verbālo reprezentāciju, jo virza uz runai piemītošo bezpersonisko, abstrakto līmeni un atvirzās no tuvas emocionālas saskarsmes. [17;24] Pirmsskolas vecuma bērnam ir grūti izteikt un paskaidrot pašpārdzīvojumu verbāli tādējādi veidojot pašizjūtas atsvešināšanos no kopības izjūtas ar citiem. Valodas apguves procesā bērna neizprastni nereti izraisa tāda saskarsmes situācija, kuras laikā bērns saņem pretrunīgu

informāciju no tuvinieka – aprūpētāja.[23;225] Viņš pārdzīvo neskaidro situāciju, neizprot, kādēļ viņam tiek sniegts viens apzīmējums savam pašreizējam pārdzīvojumam (piemēram, prieks), kamēr neverbālie izteiksmes līdzekļi pauž pilnīgi citu domu (dusmas, naidīgums, vienaldzība). Ž. Piažē raksta, ka prāta operāciju atgriezeniskuma izsaukšanai nepietiek ar vienkāršu realitātes atdarināšanu. Tai pievienosies realitātes apgūšana, iesaistot sava ES iekšējos psihiskos nosacījumus. [27;325,326] Bērns neizprotot emocionālo saskarsmi un valodu var izjust negatīvu ietekmi uz valodu divos virzienos – neizprotot citu teikto un izjūtot apjukumu, kāpēc citi nav sapratuši viņa teikto. [22;38,39] Reizēm pieaugušais neizprot bērna teikto, neatbildot, darbojoties pretēji bērna darbībai, var kavēt viņa runas apguves procesu pašizjūtas - emociju izteikšanai. Daudzu bērnam svarīgu jēdzienu neizpratni veido tāda situācija, kad bērns uz uzdotajiem jautājumiem nesaņem atbildes. [20;115] Vecāki un bērnu aprūpētāji skopojoties ar vārdisku bērna darbības novērtējumu, pamudinājumu, uzslavu labprātāk (un vienkāršāk) izvēlas to darīt pastarpināti ar neverbālajiem izteiksmes līdzekļiem. Tas rada pretrunas starp bērna vajadzībām un darbībām un arī starp jaunām vajadzībām un iepriekšējām attiecībām ar pieaugušajiem. [26;94] Šis ir viens no valodas attīstību kavējošiem faktoriem. Lai valoda varētu savā attīstības procesā sekmīgi un ilgstoši, bērnam nepieciešams empātisks saskarsmes process. Tajā abi saskarsmes dalībnieki pāriet uz kopīgu valodas izteiksmes veidu. Šajā procesā var noteikt, vai bērna tuviniekam ir pietiekoši daudz empātisku jūtu vai nav. Ja šī saskaņošanās, pieķeršanās un dalīšanās savos pārdzīvojumos tiek traucēta, tad tā var negatīvi iespaidot gan valodas, gan emocionālo attīstības procesu. [21;3-5,]. Vēl varam secināt, ka izšķirošu lomu bērna valodas attīstībā ir nevis sarunu daudzumam, bet gan bērna un pieaugušā savstarpējās sarunvalodas un komunikācijas bagātuma pieredzei emocionālā saskarsmē kopumā. Bērniem bērnuvalodas attīstība no vokalizācijas nabadzīguma pāriet verbālās inteliģences bojājumos. Iztrūkst pastāvīgo jautājumu periods – raksturīgie jautājumi ar zinātkāro “kāpēc” nav novērojami pat līdz skolas vecumam. Neverbālā un verbālā saskarsme ir īpaši atkarīga no izolācijas stāvokļa un deprivācijas ietekmes. Bērna valodas vārdu krājums paliek nabadzīgs, neveidojas spriedumu un slēdzienu veikšanas mehānismi saistībā ar bērna pašizjūtu. Tātad valoda sekmē emocionālo pārdzīvojumu daudzveidību un to ekspresiju Kā izpētījis M. Ratters, vienkārša vārdu atkārtošana nav valodas attīstības priekšnosacījums. [24;93-128] Bērnam ir nepieciešama pieaugušā attieksme, emocionāla verbāla saskarsme, kas viņam ir nozīmīga un ar savu jēgu. “Bērns apgūst un zina tik daudz vārdu, cik tos ir iedevuši apkārtējie cilvēki”, akcentē Ļ. Vigotskis. [25;102]

2.1.1. Fonētiskie traucējumi un fonētiski fonemātiski traucējumi

Runas sākums ir skaņa. Fonētiskie traucējumi ir skaņas vai skaņu grupas kropļota izruna (parasti tie ir svelpēnu, šņāceņu; vidējo pakaļējo mēleņu; cieto, mīksto, balsīgo, nebalsīgo līdzskaņu izrunas traucējumi).[9;24] Skaņu aizstāšanu un jaukšanu sauc par fonētiski fonemātiskiem traucējumiem.[10;192,193] Fonētiski fonemātiskie traucējumi (FFT) ir dzimtās valodas izrunas sistēmas procesu traucējumi bērniem ar dažādiem runas traucējumu uz fonēmu uztveres un izrunas problēmu pamata [19;45]. Šiem bērniem ir saglabāta dzirde un intelekts. Fonētiski fonemātiskie traucējumi (FFT) paredz šādus darba posmus [10;69]:

1. Sagatavošanās posms. Sagatavo runas dzirdi un runas kustību analizatorus skaņas pareizai uztverei un izrunai.
2. Skaņas pareizas izrunas mācīšanas posms. Iemāca konkrētas skaņas pareizu artikulāciju un valodas normai atbilstošu skanējumu.
3. Skaņas nostiprināšanas posms. Pakāpeniski ievieš mācīto skaņu bērna runā, izmantojot zilbes, vārdus, vārdu savienojumus, teikumus, saistīto runu.
4. Skaņu diferencēšanas posms. Salīdzina un diferencē skaņas pēc to akustiskām un artikulācijas pazīmēm. Veido fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņas.

Ir bērni, kuri neizrunā kādu konkrētu skaņu, piemēram – M. Cēlonis šīs skaņas neizrunāšanai iespējams meklējams faktā, ka dažādu iemeslu dēļ bērna – zīdaiņa mute ir atvērta un bērnam nav nostiprinājusies aizvērtas mutes sajūta. Bērns var var pazīt burtu A, taču nespēj to izrunāt, jo nejūt, kad viņa apakšžoklis nolaižas lejā un izplūst izelpojamā gaisa strūkļa. Kamēr mēle guļ mutes dziļumā kā šūpulītī un stumj apakšžokli virzienā uz priekšu. Vecāku prieks par īso rāpošanas periodu un ātru “gatavību” staigāt ir rezultāts šādai skaņu izrunas problēmai. Skaņas K, G, H veidojas mēles muguriņas aizmugurējai daļai pieskaroties mīkstajām aukslējām. Šo kustību bērni ar zīšanas, rīšanas traucējumiem zīdaiņa vecumā var neatcerēties, jo jūt žokļa kustības uz priekšu, bet ne uz leju, jo to traucē mēle.

Reizēm bērna darbība ir tikai un vienīgi priekšmetiska. Zināms, ka bērniem šajā vecumā patīk darboties ar sīkām detaļām, izmantot roku veiklību un izzināt apkārtni ar mēģinājumu un kļūdu paņēmieniem. Ja paralēli šai darbībai netiek veicināta runas dzirdes uzmanības attīstība, tad šajā vecumposmā parādās traucējumi uztvert skaņas apzīmējumu ar burta grafisko attēlojumu. Dzirdot skaņu Ā, bērns nevarēs noteikt sakarību starp attēlā redzamo āmuru un burtu Ā. Tālāk seko grūtības saklausīt noteiktu skaņu vārdā. Ja neizrunā vārdu uzsverot konkrēto skaņu, bērns to var arī nenoteikt. Tādi svelpēni kā S, Z izskan vārdā klusi un īsi. Pavisam sarežģīti ir ar vārdiem, kuros šīs skaņas atrodas blakus citam līdzskanī.

Komunikācija ar bērnu iespējama jebkurā situācijā, ja viņš rotaļājas vienatnē. Viegla

atzinība par bērna paveikto, intereses izrādīšana, iesaistīšanās nodarbē, kas bērnu aizrauj ar burtu apguvi attēlos. Ja notiek pārslēgšanās no ierastās darbības uz jauno, tad šis ir solītis uz pieslēgšanās un pārslēgšanās prasmi, kas būs nepieciešama uzsākot skolas gaitas.

2.1.2. Valodas sistēmas nepietiekama attīstība

Šīs, valodas sistēmas nepietiekamas attīstības (VSNA) grupas bērniem lielākā vai mazākā mērā ir mazattīstīti valodas sistēmas fonētiski fonemātiskie (fonoloģiskie), leksiski gramatiskie un saistītās runas komponenti.[10;193] Bērniem, kuriem ir ierobežots vārdu krājums, nepilnīga teikuma struktūra, nepareiza vārdu kārtība teikumā – vārdu pārstatījumi, locījumu, prievārdu nepareizs lietojums, ir leksiski gramatiskie traucējumi.[9;24] Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības cēloņi ir :

1. Mātes veselības stāvoklis grūtniecības laikā. Nelabvēlīgu ietekmi uz augli atstāj toksikozes, vīrusu infekcijas, traumas, rēzus faktora nesaderība, nelabvēlīgas vides ietekme kopumā, psihiski pārdzīvojumi, medikamentu iedarbība.

2. Dzemdību traumas, nabas saites apžņaugšanās ap kaklu izraisot skābekļa trūkumu vai asinsizplūdumu smadzenēs. Zemmēles sistēmas anatomiskas izmaiņas – tā var būt pieaugusi līdz pat zobiem, neļaujot pilnvērtīgi kustēties mēlei. Šī fakta nekonstatēšanas gadījumā bērns var pat nerunāt līdz 4 gadu vecumam.

3. Bērna saslimšanas, kuru rezultātā runas aparāta daļā veidojas slimības – degunā, deguna dobumā, blakusdobumos; veidojumi, saaugumi aizdegunē – polipi, aizdegunes mandeļu iekaisumi, rīkles mandeļu iekaisumi, balsenes slimības. Veidojas infekcijas slimību sekas, dažādas saīdēšanās.

4. Galvas smadzeņu traumas pirmsskolas gados. Traucējumi centrālās nervu sistēmas darbībā vai perifērajā nervu sistēmā, kas izraisadažādu pakāpju valodas traucējumus.

5. Ģenētiskā pārmantojamība un garīgās attīstības traucējumi, psihiskās attīstības aizture. Funkcionālie traucējumi, kas var būt arī uz atdarināšanas pamata, ja traucējums ir kādam no bērna vecākiem.

6. Sociālā vide, kurā aug bērns var būt nelabvēlīga, ja vecāki par viņu nerūpējas radot traucējumus emocionālajā un izziņas jomā.

Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības (VSNA) gadījumā ir dažādi sarežģīti runas traucējumi, kad bērniem ir traucēti visi valodas sistēmas komponenti (fonētika, fonemātika, leksika, gramatika, saistītā runa), bet ir saglabāta dzirde un intelekts.

3. BĒRNA VALODAS ATTĪSTĪBA MARIJAS MONTESORI SKATĪJUMĀ

Jebkurš mīlošs, uzmanīgs bērna vecāks, skolotājs, pieaugušais, kas ir bērnam blakus, vēlas, lai viņam būtu laba veselība, fiziskā attīstība. Tie ir vieni no galvenajiem nosacījumiem bērna emocionālajai un intelektuālajai un valodas attīstībai. Spēja sazināties ar valodas palīdzību atšķir cilvēku no dzīvnieka. Cilvēce atšķirībā no dzīvniekiem, nevadās no instinktiem [5;87]. Valoda attīstās cilvēku grupā. Tā ir cilvēku grupas vienošanās izpausme. Valoda vieno cilvēkus vairāk nekā piederības apziņa pie vienas nācijas. Tāpat kā viss pārējais, bērnam jāapgūst arī valoda, taču tā nav iedzimta. Bērnam jau no paša sākuma piemīt tieksme klausīties un runāt – atdarināt [13;99]. Attīstoties domāšanai valoda kļūst sarežģītāka. Tā ir cilvēku radīts produkts. Svarīga tās funkcija – izpausmes un komunikācijas līdzeklis [5;87]. Valoda sniedz iespēju savstarpēji saprasties. Tā ir arī grupas domāšanas līdzeklis. Valodas saikne var pildīties ar dažādu saturu (tā izpauž jūtas, nodod zināšanas u.tml.). Nododot informāciju otram, mēs šo informāciju apstrādājam un pārstrukturējam. Informāciju var arī izkropļot, var apstiprināt, var paplašināt utt. Līdz ar valodu tiek attīstīti sociālie kontakti. Valodu var uzskatīt par sociālās dzīves pamatu.

Valoda kā kultūras nesēja atrodas nepārtrauktā pārmaiņu procesā. Valoda atspoguļo cilvēka piederību kādai kultūrai, paaudzei, vecuma grupai. Izsakot valodā savas zināšanas, mēs varam nodot tās tālāk. Formulējot zināšanas ar valodas palīdzību, mēs tās strukturējam un pārstrādājam jaunā kvalitātē. Precīzas novērošanas spējas ir gan priekšnoteikums, gan rezultāts labai valodai. Bērns ir spiests uztvert un formulēt savas zināšanas. Precīza valoda palīdz precīzi noformulēt pieredzēto. Dzimtā valoda ir bērna tikumiskās, intelektuālās un estētiskās audzināšanas līdzeklis [8;7.,8.]

Valodas apguves priekšnoteikumi:

1. Bioloģiskie
  - fizioloģiskie
  - neiroloģiskie
2. Psiholoģiskie
  - ticība saviem spēkiem
  - pašpaļāvība
  - vēlēšanās runāt
3. Sociālie
  - konstanta kontaktpersona
  - valodu rosinoša vide un atbilstoša atmosfēra

- vispārīga bērna attīstības veicināšana
- bērna valodas attīstības veicināšana

Bērns piedzimst ar humāno tendenci, ar potenciālu. Jaundzimušajam arī ir valodas sensitīvā fāze. Marija Montesori: “Man šķiet, jaundzimušais ir nevis nejutīgs, bet gan ļoti koncentrējies, lai jūtīgumu sakopotu valodas centros, it īpaši dzirdes centrā.” [5;86] Bērns pievērš uzmanību trokšņiem, skaņām, izrunātam vārdam. Ir divi centri - centrs valodas uztveršanai un centrs valodas producēšanai. Šie centri attīstās neatkarīgi viens no otra. Otrs acīmredzot attīstās vēlāk un lēnāk. Valodas apguve notiek dziļi neapzinātajā līmenī.

1. periods - “vārdu eksplozija”. Sākumā bērns pievēršas balsīm (4 – 6 mēneši), pēta mutes kustības. Pirmās zilbes veidošanās laiks. 1 gads 3 mēneši – rodas apziņa par valodas nozīmi. Bērns aktīvi lieto lietvārdus.

2. periods - “domu eksplozija” (2, 5 gadi). Šo periodu raksturo dzīvīgums, spontanitāte. Bērns rada valodu.[13;99,100]

Pieaugušajam jāapzinās bērna veidošanās attīstības pamatprincipi. Mātes, tēva veselība, vērtību sistēma, pasaules izpratne, skaistuma izjūta un domas gaidot sava bērna piedzimšanu – tas viss ietekmē mieru un stabilitāti jaundzimušajā. Pieķeršanās attiecības starp tuvākajiem asinsradniekiem – māti, tēvu ir svarīgas bērna personības veidošanā agrā bērnībā, kā arī mācību procesā vēlākos gados. Šādus pieķeršanās modeļus, no kā atkarīga bērna atvērtība pasaulei, apraksta Dž. Boulbijs grāmatā “Drošais pamats” [4;9]: “Pirmo modeli raksturo droša pieķeršanās, kas norāda, ka bērns paļaujas uz to, ka viņa vecāki (vai vecāku aizstājējas figūras) būs pieejami, atsaucīgi un izpalīdzīgi grūtās vai biedējošās situācijās. Ar šādu pārlicību apveltīts cilvēks droši pētīs pasauli.” Tātad ne pārlicēka sargāšana, ne pārlicība, ka bērnam ar visu jātiek galā pašam, nav vēlama. Katrā attīstības posmā vecākam jāzina minimums, kas bērna attīstībā konkrētajā brīdī ir norma – kad dūdo, kad lallina, gagina, cik un ko saprot utt. Ir nepieciešamas zināšanas, kā attīstās valoda. Jāzin, ka bērnam ir sensitīvā fāze. Jārespektē bērna radošie spēki. Jāveido valodiskais piedāvājums, iespēja sazināties ar vienaudžiem, citiem cilvēkiem. Mērķtiecīgi jārunā ar bērnu grupā. Jāspēj klausīties bērniem. Jābūt paraugam runas uzsākšanā, veidošanā, labā nobeigšanā. Jāpiedāvā vide, kas sniedz bērna iepazīt valodu ar dažādu veidu palīdzību. Katrs bērns ir savas kultūras nesējs. Valodas (jēdzienu) veidošana notiek trīs pakāpju lekcijas posmos. Bērns mācās strukturēt informāciju.

Valodas apguves trīs posmi [13;99-102]

1. Runas attīstība - 2,5 gadi
2. Rakstīšanas attīstība - 3,5 – 4,5 gadi
3. Lasīšanas attīstība - 4,5 – 5,5 gadi

3.1. Runas attīstība

Bērna uzmanība tiek pievērsta sensitīvajā periodā. Vārdi bērnam šajā laikā paši “pielīp” bez piepūles. Jāpanāk, ka viņš sāk spēlēties ar vārdiem. Gan vide, gan attieksme pret bērnu veicina viņa valodas attīstību. Bērnam jāļauj spontāni komunicēt ar citiem, nevis tad, kad liek runāt. Šādi apgūta valoda ir labāka nekā tā, ko bērns apgūst uz ielas.

Dabiskā saruna – par notikumiem; bilžu grāmatas; attēli pie sienām; dzejoļi; mīklas; TV; video; kultūras pasākumu apmeklēšana; dziesmas ar vai bez kustībām. Šo sarunu var veidot tikai tad, ja bērns par to runā. Tas viss ir kā impulss dabiskām sarunām (ceļojumi, fantazēšana).

Lai runa attīstītos pareizi, ir jābūt arī kādam, kurš klausās. Jānodarbina abi centri (uztveršana, producēšana). Garīgo struktūru veidošana. Totālā komunikācija grupā panākta tad, kad kad ir bērni, kas sarunājas savā starpā, raksta, izsakot savas domas un lasa, uztverot citu domas.

3.2. Rakstīšanas attīstība

Lasīšana un rakstīšana nereti tiek salīdzinātas ar grūtībām. Nobīdot rakstīšanu un lasīšanu uz vēlāku laiku – uz sešiem gadiem, mēs nokavējam sensitīvo fāzi [5;88,89]. Skolā tas saistīts ar piepūli. Rakstīšana ir lielā mērā saistīta ar motoriku. Tā ir piesaistīta kustību sensitīvajai fāzei (3,5 – 4,5 gadi). Marija Montesori uzskata, ka, lai apgūtu rakstīšanu, šis sarežģītais process ir jāsadala vienkāršākās prasmēs. Jāattīsta tās atsevišķi vienu no otras. Tāpēc tad var sākt daudz agrāk.

Sākumā bērns gatavojas netīši ar praktiskās dzīves materiālu. Pamatā ir izpratnes radīšana par to, kas ir izpratnes rakstīšana – domu izpaušana ar rakstu zīmju palīdzību. Bērnam jāsaprot, ka tā viņš var savas domas materializēt. Cits bērns citā laikā šīs domas var uzzināt. Tāds ir rakstu valodas noslēpums – var uzzināt cita domas. Rakstīšanas process jādala atsevišķās prasmēs.

1. Manuālās prasmes (ar roku saistītās prasmes). Jāspēj brīvi kustināt plaukstu locītavu, pareizi satvert rakstāmlieti; jāspēj palikt noteiktas formas robežās; jāprot ar roku zīmēt formas; uztvert, pamanīt atšķirības un producēt.
2. Garīgās prasmes. Jāsakārto domāšana. Nepieciešams priekšstats par to, ko grib uzrakstīt. Nepieciešams pietiekams vārdu krājums, jāpazīst simboli, tiem atbilstošās skaņas. Artikulācijas attīstīšana. Spēja sadalīt vārdu skaņās (prātā) vai piemeklēt atbilstošos simbolus un salikt atkal kopā.

Rakstīšanas attīstība notiek caur šiem komponentiem vienlaicīgi:

- vispārīgā attīstības veicināšana
- vispārīgā valodas attīstīšana
- tiešā rakstīšanas mācīšana

3.3. Praktiskās dzīves materiāls

Šie materiāli un uzdevumi palīdz trenēt ikdienā būtiskas praktiskas bērna iemaņas. Pieaugušajam, iespējams, šādi uzdevumi šķiet ļoti vienkārši un pašsaprotami, jo ir apgūti un to izpilde šobrīd nesagādā nekādas grūtības, notiek automātiski. Savukārt bērnam pirmsskolas vecumā patstāvīga šāda uzdevuma veikšana nozīmē nopietnu darbu un rezultātā ceļ viņa pašapziņu. Šie uzdevumi palīdz attīstīt bērnam roku un acu koordināciju. Bērns iepazīst, kas ir neatkarība caur praktiskās dzīves materiālu (kustību koordinācija, kontrole). Tas netīši sagatavo bērnu rakstītmācīšanai.

1. kustība uz labo pusi; plaukstu locītava; apļveida kustības; rakstīšanas pirksti utt.
2. materiālu un darbības loģiskā secība, novietojums, novākšana
3. motivācija darbam, koncentrēšanās, pacietība

Apsēšanās pie galda un piecelšanās vingrinājums bērnam liek pievērst uzmanību precīzi noteikt attālumu no krēsla līdz galdam tāpat kā noteikt īsto vietu burtu simbolu rakstīšanai uz lapas, attālumus starp elementiem. Vingrinājums paredz klusuma ievērošanu, kas būtiska saklausot trokšņus, vārdus, teikumus. Būtiska ir arī fizioloģiski pareiza sēdēšanas poza.

Paklājina pārņemšana – bērns iemācās jaunas darbības apzīmēt ar jauniem vārdiem (rullēt, nest, apiet apkārt, nogludināt utt.), papildina vārdu krājumu ar vārdiem, kas apzīmē vietu, novietojumu, lielumu, materiālu.

Lakatiņu locīšana – ģeometrisku formu nosaukumu apguve, iztēles attīstīšana, veido teikumus par lakatiņu izmantošanu dažādās situācijās, nostiprina kustību no kreisās uz labo pusi ar rādāmo pirkstu novelkot pa locījuma līniju.

Pīnītes pīšana – krāsu nosaukumu apguve, dažādu locījumu veidošana – (sarkanā, sarkanās, sarkano), ritma izjūtas veidošana.

Bēršana ar karoti – skaitļa vārdu apguve, pirkstu sīkās muskulatūras attīstīšana, rokas kustību precizitāte, delnas locītavas trenēšana.

Ūdens pārlišana – prasme ievērot daudzuma attiecības, iepazīšanās ar plīstoša materiāla īpašībām

Aizdaru rāmji – noskaidro, kāda aizdare ir dažādiem apģērba gabaliem un citām lietām – spiedpogas, āķīši, rāvējslēdzējs, lipekļi, sprādzes, lentītes, auklīnas -attīsta labās, kreisās rokas darbību izpratni, pirkstu sīko muskulatūru.

Roku mazgāšana – mācās nosaukt vārdā katru pirkstu, ķermeņa daļas, aktualizēt mutes, zobu, vispārējo higiēnas iemaņu nozīmi.

Kurpju tīrīšana, Putekļu slaucīšana, Gružu slaucīšana – delnas locītavas trenēšana.

Galda mazgāšana – tāpat kā teikuma veidošanā jāievēro noteikta vārdu kārtība, vārdu izvēle,

tāpat arī galda mazgāšanas procesā liela nozīme ir noteiktai secībai, rokas kustību virzienam, prasmei pabeigt darbu (vārdu, teikumu) līdz galam, citādi atklājas “netīrumi”.

Puku kārtošana vāzē – paplašina vārdu krājumu ar jauniem augu nosaukumiem, krāsu un nokrāsu nosaukumiem, īpašības vārdiem, sadzīves priekšmetu nosaukumiem

Lūdzu un paldies! - prasme ļauj bērnam vieglāk pielāgoties dzīvei un integrēties sabiedrībā, justies brīvi.

Iešana pa līniju – bērns apgūst noteiktu ritmu, iet uz priekšu, iet atpakaļgaitā, apgūst vārdus “purngals”, “papēdis”, prievārdus (uz, aiz, pie, priekšā, starp), mācās ievērot pareizu, simetrisku stāju.

Klusuma vngrinājums – bērns mēģina saklausīt kādas nedzirdētas skaņas un trokšņus, pēc tam kopīgi pārrunā, salīdzinot dzirdēto. Bērni iemācās aprakstīt savas sajūtas. Emociju pastiprināšanai ieteicams aptumšot telpu, iedegt svecīti pa vidu, sēdēt vai gulēt uz grīdas.

Visu praktiskās dzīves materiālu iespējams “apspēlēt” veicot artikulācijas aparāta vingrinājumus, piemēram - “slaucīsim putekļus no mutes griestiem ar lielu platu lupatu” utt. Šie vingrinājumi attīsta kā atmiņu, tā domāšanu un uzmanību. Ja psihiskie procesi bērnam ir aizkavējušies, tad līdz ar to aizkavējas un tiek traucēta bērna runa, kas savukārt negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību.

3.4. Sajūtu materiāls

Bērniem pirmsskolas vecumā ļoti labi darbojas maņu orgāni un zināšanu apguvē viņi tos vienmēr liek lietā. Paralēli maņas attīstošajiem uzdevumiem sajūtu materiāls iepazīstina ar jauniem jēdzieniem. Darbā ar šo materiālu notiek formu uztveres treniņš, jēdzienu uztvere, atmiņas treniņš. Maņas kļūst par dabīgu mācīšanās instrumentu un palīdz bērnam pilnībā pievērsties pildāmajam uzdevumam. Mēs, pieaugušie, galvenokārt darbinām redzi un dzirdi – tā ir mūsu darbības tendence. Būtu jāiztēlojas pasaules uztveršana ar visiem maņu orgāniem, kā to dara bērni. Tad rādot viņam veicamo uzdevumu būs vieglāk sagaidīt un novērtēt attiecīgā uzdevuma nozīmīgumu bērnam.

1. rokas kustības, rakstīšanas pirksti, tveršana
2. “vieglā roka” - graciozā roka, dozē to, cik stipri piespiež (taustes dēlīši)
3. “stabilā roka” - formas iztaustīšana no kreisās uz labo pusi, kustinot roku, rokas izlocīšana, formu uztvere (ģeometriskā kumode)

Cilindru bloki – apgūst jēdzienus: augsts – zems; resns – tievs; liels – mazs; sekls - dziļš. Apgūst šo vārdu salīdzināmās pakāpes. Gatavojas rakstīšanai turot cilindru trīs pirkstu tvērienā. Bērns trenē acumēru un nostiprina kustības virzienu no kreisās uz labo pusi.

Rozā tornis – tā kā torņa likšana sākas ar izjaukšanu, novietošanu uz paklāja, ir iesaistītas arī lielo muskuļu grupu kustības sagatavojot paklāju. Apgūst jēdzienu “vidus”, “stūris”, “būvēt” u.c.

Sarkanie stieņi, Brūnās trepes – trenē muskuļu atmiņu, roku rakstīšanai, māca kombinēt (ar rozā torni)

Krāsu tāfelītes – mācās saprast vārdus “krāsa”, “tāds pats”, “dažādi”, krāsu salīdzināmās pakāpes “visgaišākais”, “vistumšākais”.

Ģeometriskā kumode – papildina vārdu krājumu ar vārdiem “trijstūris”, “riņķis”, “kvadrāts”, arī “daudzstūris”, “ovāls”, “taisnstūris” u.c. Veido “pāri”, “rindu”, “kombināciju”. Iztausta figūras ar trīs rakstīšanas pirkstiem.

Ģeometriskie ķermeņi – jauni nosaukumi “pazīstamām” lietām – ovoīds kā ola, cilindrs kā glāze (izmanto saikli “kā” salīdzināšanai)

Taustes dēlīši – mācās nosaukt virsmas īpašības, nosauc to salīdzināmās pakāpes.

Taustes tāfelītes – bērns trenē taktilo atmiņu, rokas locītavu, sagatavo roku rakstīšanai (virziens, viegls pieskāriens, pirkstu treniņš).

Audumi – iztaustot raksturo audumu materiālu iekšējā runā, raksturo to arī ekspresīvā runā, salīdzina ar pārējiem audumiem.

Svara tāfelītes – koka tāfelīšu raksturojošie vārdi – krāsa, svars, koka šķirne.

Trokšņu cilinri – iztēlojas un nosauc iespējamo cilindru saturu, salīdzina skaļuma pakāpes. Bērns iemācās ieklausīties izrunājamo skaņu niansēs. Spēj atšķirt pēc skanējuma līdzīgas skaņas. Ļauj novērtēt bērna dzirdes īpatnības, konstatēt novirzes no normas.

Zvaniņi – bērns trenē muzikālo dzirdi atrodot tādu pašu skaņu. Bērns nomierinās, klusumā spēj koncentrēt uzmanību, fonemātisko uztveri.

Siltuma tāfelītes – raksturo sajūtas, kas rodas iztaustot tāfelīti ar delnas locītavu, mācās dažādu materiālu nosaukumus.

Smaržas trauciņi – bērns mācās ieelpot caur degunu, izelpā nepiepūst vaigus, izelpot vienmērīgi.

Noslēpumainais maisiņš – attīsta bērna taustes sajūtu, priekšmetu nosaukumu iegaumēšanu.

Tauste praktiski darbojoties un smalki to attīstot var tikt izmantota par domāšanas spēju. Smadzenes attīstās, ja bērnam ļauj iepazīt dažādas dabiskas faktūras – koks, stikls, vilna, zīds, kokvilna, čiekuri, miza, akmeņi, ūdens, smiltis. Pirkstu jūtīgums tiek attīstīts caur roku sīkās muskulatūras darbināšanu. Tas savukārt ļauj izveidoties fonemātisko iemaņu ceļiem galvas smadzenēs.[4;77] Ja pirkstu darbības traucējumu nav, tad runa atbilst normai. Neskatoties uz to, ka bērna kopējā motorika atbilst normai vai pat augstā līmenī, pirkstu kustības un līdz ar to arī runas attīstība var atpalikt. Jaunākās atziņas liecina, ka roku muskulatūras proprioceptīvās impulsācijas ietekme ir nozīmīga ne tikai bērna vecumā, kad veidojas runas motorā centra formēšanās. Tas ir svarīgi cilvēkiem jebkurā vecumā. [4;78] Šeit arī sasaucas Marijas Montesori uzskats, ka roka ir inteliģences veidošanās mehānisms un smalkmotorikas centrs neapšaubāmi iedarbina runas centru. [11] Valodas apgūvē nepieciešama arī redzes kontrole. Redzes maņa un taustes maņa savienojas redzīgam bērnam sekojot runātāja artikulācijas kustībām. Galvas smadzeņu daļā, ko sauc par ožas sīpolu, nonāk informācija no ožas receptoriem un nepārslēdzoties starpstacijā, redzes paugurā, iegulst bērna atmiņā. Šo īso un tiešo signālu dēļ ožas sajūta ļoti efektīvi izmantojama galvas smadzeņu centru darbības kompensācijā. Arī garšas sajūtu pavada spilgtas pozitīvas vai negatīvas emocijas radot pamatu valodas izteiksmes līdzekļu attīstīšanai. Dzirdes attīstīšanai bērniem, kuriem ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība nepieciešams materiāls, kas nodrošina ļoti smalkas skaņu nianses. Tā ir arfa, lira, kokle un arī zvaniņi. Skaņu viļņu svārstības veido noteiktu skaņu. Tas ir ritms, kas atrodams arī citur dabā – ūdens plūdumā, dienas un nakts maiņā. Tādēļ arī mums ir būtiski būt saskaņā ar šo ritmu. Tādēļ arī bērns labprāt ievēro dienas ritumu, labprāt atkārtoti sev iemīļotas darbības un arī klausās jau pazīstamas dziesmas, radiopasakas un dabas skaņas. Dzirdes sensoriskajai sistēmai piemīt spēja selektīvi izdalīt konkrētas skaņas no skaņu kopuma un uztvert tieši būtisko. Tas izskaidrojams ar centrālās adaptācijas mehānismiem. Kortija orgāna katra dzirdes jutīgā šūna ir ne vien saistīta ar aferentajām (atnesošajām), bet arī ar eferentajām (aiznesošajām) nervu šķiedrām. Eferentās nervu šķiedras var kavēt ietekmi uz dzirdes jutīgajām šķiedrām. Eferentie

nervu impulsi pēc vajadzības var arī izslēgt no darbības noteiktu skaitu šo jutīgo šūnu. [4;81]
Šie procesi ir nenoliedzami būtiski bērna fonemātiskās dzirdes attīstībā.

No augšminētā var secināt, ka valodas attīstībai bērna attīstības iezīme uztvert zināšanas caur visām maņām var tikai palīdzēt. Dažādu jēdzienu, priekšmetu, sajūtu salīdzināmo pakāpju apzīmējošie vārdi ar sajūtu palīdzību tiek nostiprināti bērna apziņā viegli un bez mākslīgi radītas situācijas. Tāpat bērns apgūst noteiktu jēdzienu secību, iepazīst ritmu atkārtojot darbības, piemēram ar trokšņu cilindru palīdzību. Nenoliedzami būtiska loma runas attīstībā ir pareizai, ritmiskai elpošanai sajūtot smaržas trauciņu. Skaņas augstuma noteikšana salīdzinot ar citām sakņām bērnam 5 - 6 gadu vecumā dažubrīd nebūt nav viegls uzdevums, taču vingrina dzirdes uzmanību un prasmi pacietīgi klausīties.

3.5. Matemātikas materiāls un Kosmiskās pasaules materiāls

Ne par velti matemātikas materiāls ir kā beidzamais, jo pamats tā apguvei ir praktiskās dzīves materiāls, sajūtu materiāls un valodas materiāls. Šeit ļoti svarīga ir paša bērna aktivitāte, jo vārdi neaizstāj darbību un spēju abstrahēt un iztēloties [13;124]. Bērns mācās secināt tad, ja viņam tiek dots pietiekami daudz laika darboties pareizā secībā. Marija Montesori konstatēja, ka matemātikas pamatā ir abstraktā koncepcija. Bērnā matemātika pasniedzama maksimāli konkrētā, viņiem saprotamā veidolā. Vingrinājumi šīs materiālu sadaļas vingrinājumi izstrādāti tieši šādā veidā. Sākumā bērnam tiek piedāvāti konkrēti piemēri, kuri kļūst arvien abstraktāki. Vecākiem nebūtu jābrīnās par to, ka bērns labprāt aizrautīgi darbojas ar skaitļiem. Saskaitīšana bērniem ir kā burvju formula, kuru viņiem ir pa spēkam izmantot. Pārsteidzoša ir apziņa, ka saskaitot vairākkārt vienus un tos pašus skaitļus, rezultāts nemainās un nemainīsies arī turpmāk. Šeit ietilpst arī tādi vingrinājumi, kurus veicot bērns aizraujas tik ļoti, ka viņš pat nemana kā apgūst matemātiku.

Skaitļu stieni

Smilšpapīra cipari

Skaitļi un skaitļu stieni

Kociņi

Skaitļi un čipši

Atmiņas spēle ar skaitļiem

Zelta pērlīšu materiāls

Kvantitāte 1, 10, 100, 1000

Montesori bērnodārzos tiek apgūtas dabaszinības to plašākajā nozīmē – sākot ar botāniku un beidzot ar ģeogrāfiju. Apkārtējā pasaule bērnam šķiet kā neizsmeļams zināšanu avots. Viņu zinātkāre var izpausties jautājumos “Kādēļ?”, “Kādā veidā?”, “Kas notiek, ja...?” Kosmiskās pasaules vingrinājumi bērnos rosina fantāziju un aizved viņus aizraujošā atklājumu ceļojumā. Uz saviem jautājumiem bērns vingrinājumu procesā saņem nevis tūlītējas atbildes, bet mācās vērot notiekošo, nogaidīt un izprast pamata procesus. Tas trenē bērna spēju apjūsmot dabas brīnumus un sniedz viņam stabili apkārtējās pasaules izpratni. Tātad bērns mācās rast atbildes uz viņam interesējošiem jautājumiem un tas savukārt ceļ viņa pašapziņu.

Valodas attīstībā bērniem 5 – 6 gadu vecumā jau rodas jautājumi ar jau konkrētāku vēlmi izprast lietu un parādību kārtību. Tāpat viņi ir iemācījušies atbildēt savdabīgā “pieaugušo valodā”. Tā kā bērns iemācās pamazām no konkrēta priekšmeta, pēc tam – priekšmeta attēla, priekšmetu vispārinoša attēla attālināties līdz vienkāršam vārdam un jēdzienam, tā arī skaitļu apguve notiek pārejā no konkrētā uz abstrakto. Nepieciešamības gadījumā, ja bērns šajā

vecumposmā nav apguvis vārdu saskaņojumu dažādos locījumos, teikuma struktūru, skolotājs komentē savu darbību, aicina pamēģināt darbību bērnam. Šis materiāls atkārtoti aicina ievērot noteiktu secību darbībā tieši tāpat kā vārdi tiek sakārtoti runā viens aiz otra. Bērns mācās ritmiski skaitīt tāpat kā elpot, sadalīt uzsvaru vārdos. Pakāpeniski notiek pirkstu sīkās muskulatūras impulsu nomaiņa izmantojot sāumā lielākus, pēc tam – sīkus priekšmetus, liekot vienlaicīgi attīstīties valodas centriem galvas smadzenēs.

3.6. Valodas materiāls

Pieaugušie atšķiras ar citādu pieeju valodai nekā bērni. Bērns vingrinoties gūst prieku un parasti jaunus vārdus un jēdzienus burtiski uzsūc sevī neradot nekāda smaga darba iespaidu. Valodas materiāla vingrinājumi sēj bērna sirdī mīlestību pret valodu un grāmatām. Sasniedzot šo mērķi vēlme lasīt radīsies pati no sevis. Ir problemātiski katram bērnam atrast īsto un vienīgo recepti, kā viņu ieinteresēt par valodu. Bet interesi var attīstīt, iepazīstinot ar pasakām, dzejoļiem, dziesmām, kurās bērns saklausa tieši viņu interesējošas un būtiskas tēmas. Šis materiāls apgūstams noteiktā secībā. Tam ir psihofizioloģiski noteikta kārtība (tieši sagatavo bērnu rakstītmācīšanai). Šie vingrinājumi kalpo par teicamu ievadu valodas pasaules iepazīšanā. Mario Montesori, citējot savu māti, Mariju Montesori, par valodu ir teicis tā: “Lai liktu sevi sadzirdēt, cilvēkam vairs nav jābūt atkarīgam no viņa balss stipruma. Alfabēts ļauj viņam tikt sadzirdētam no vienas kontinenta malas otrā, no vakardienas rītdienā. Cilvēks var sasniegt otru cilvēku neņemot vērā ne telpas attālumu, ne laiku.”[28]

Ja bērns ir atvērts valodai savas agrās bērnības gados, viņš gandrīz vienmēr iemācīsies runāt. Mēs varam darīt ļoti daudz, lai bagātinātu valodas piedāvājumu, sniegtu lielāku vārdisko bagātību vadot viņa ikdienu. Lasīšanas un rakstīšanas apguvei ir nepieciešams noteikts bērna sapratnes līmenis. Viņam ir jāprot piepūlēt sevi, lai apgūtu valodas componentus. Viņam ir jāsasniedz katrs no šiem pakāpieniem [28]:

1. Izrunātā valoda – bērns izveido iekšējo vārdnīcu un iemācās lietot tās vārdus.
2. Fonemātiskā izpratne – mācās skaņas bez vārdiem un simboliem, alfabēta burtiem.
3. Vārdu veidošana (rakstīšana) – mācās salikt šīs skaņas kopā, lai veidotu vārdus.
4. Lasīšana – mācās atkodēt šīs skaņas/simbolus, lai atšifrētu vārdus.

Runāšanai tās ir Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai.

Rakstīšanai: Metāla ieliktni (virziens, plūstoša kustība, neatraujot roku). Marija Montesori uzskata, ka rakstu burti atbilst bērna kustībām. Drukas burti apgūstami vieglāk – to bērns apgūst pats. Skaņu spēles (saklausa atsevišķas skaņas vārdā). Smilšpapīra burti (tiek iesaistīti vairāki sajūtu orgāni). Kustīgais alfabēts (tiek dota iespēja attīstīties netraucēti neveiklajai rokai). Skolotājs arī saka: “uzrakstīsim vārdu”, nevis “saliksīm”. Šeit bērns analizē vārdus, viņam tas patīk. Līdz šim brīdim viņš nav rakstījis, bet viņš ir potenciāli gatavs.

Lasīšanai: Lasīšanas materiāls (rakstībai atbilstošā, neatbilstošā un pazīstamu nosaukumu lasīšana), Klasificējošās kartiņas, Uzdevumi, Grāmatiņas u.c.

Netīšā un tīšā mācīšanās, visi materiāli rada rakstīšanas eksploziju[13;101]. Ja ir notikusi šī eksplozija, viņš sāk rakstīt savas domas. Skolotājs pārraksta bez sava rokraksta. Lielo burtu rakstīšana ir daudz vēlāk, kad skaidro, kurus vārdus raksta ar lielo burtu.

Lasīšana ir vairāk abstrakts process – bērnam jāuztver cita cilvēka domas. Lai lasītu nepieciešama pieredze, tāpēc tā *aizbīdās* vēlāk.

M. Montesori bija svarīgi nošķirt mehānisko no patiesās rakstīšanas un lasīšanas. Valoda pēc savas būtības ir runājama (mutvārdu) lieta.

Rakstīšana ir nevis bērna savu saklausīto vārdu pārvēršana, bet cita cilvēka domu pārvēršana. Pirms viņš nevar no rakstītajiem vārdiem izvilkt kādu atzinumu, tā nav patiesa lasīšana. Rakstīšana un lasīšana nenotiek vienlaicīgi. Vispirms mācās rakstīt, tad – lasīt. Ir viens vingrinājums, kur bērns vienlaicīgi mācās gan lasīt, gan lasīt – Smilšpapīra burti.

- *Embrionāli saplūstošā rakstīšana un lasīšana*

Nevar zināt, kurš process dzīvē būs svarīgākais. 6 gadu vecumā bērns jau ir izgājis no šī sensitīvā perioda un iemācīties lasīt jau būs grūti. Lasīšanai ir nepieciešams noteikts morālais briedums. Marija Montesori: “Interesi par vienu lietu nevajag bojāt ar citas lietas ieinteresēšanu.” Lasīšana ir vairāk prāta darbs, bet rakstīšana – psihiski motoriska darbība. Šie sīkie solīši pamazām ved pie totālas lasītprasmes. Bērns saprot arī vārda pozīciju tekumā, kāds ir konteksts, emocijas. Piemēram, “jaunā lēdija un vecs suns” vai “vecā lēdija un jaunais suns”. Šeit arī parādās divas dažādas ainas. Nav jāsāk uzreiz ar grāmatu. Tas grauj drosmi bērnam. Sāk ar vienu vārdu. Pamazām liek klāt. Nepieļauj situācijas, kad bērns izlasa un nesaprot, ko izlasījis. Strādā nevis tikai ar vārdu, bet ar vārdu un priekšmetu. Piemēram, skolotājs arī uzraksta, kāda lieta bērnam ir jāatnes.

1. Pirmā lasīšana
2. Klasificējošā lasīšana
3. Darbs ar vārdkopām, vārdrindām (nevis viens, bet vairāki vārdi). Pirmās grāmatiņas (speciālas)
4. Interpretējošā lasīšana – veicina pilnīgu lasītprasmi, palīdz apgūt gramatiku, vārdšķiras.

Lasīšanas uzdevumi kalpo vārdu krājuma paplašināšanai, palīdz atbrīvot garu no mehānismiem. Tikai tad bērns var ķerties pie grāmatas lasīšanas. Starp spēju izlasīt vienu vārdu un spēju saprast grāmatas jēgu ir tāda pati atšķirība kā starp izrunātu vārdu un runu. Ir svarīgi ļaut lasīt klusi. Artikulēšanas problēmas bieži vien traucē uztvert domu.

4. MONTESORI ATVESEĻOJOŠĀS PEDAGOĢIJAS METOŽU IZMANTOŠANA 5, 6 GADUS VECU BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪŠANĀ

Balstoties uz Marijas Montessori atziņām, darba autore iepazīstina ar metodēm, kuras var veicināt bērnu ar valodas sistēmas traucējumiem korekciju un kompensāciju. Visu montesori pedagoģijas metožu izmantošanas procesa pamatā ir šādas bērna nepieciešamības: prieka gūšana mācību procesā, kārtības izjūtas attīstīšana, būšana patstāvīgam, tapt ievērotam un uzklausītam un iespēja interesēties gan par īstām, gan par izdomātām lietām.

4.1. Pētījuma raksturojums

Pēc vispārējas iepazīšanās ar pirmsskolas izglītības iestādes struktūru, darba autore iepazīstināja pedagogus ar savu ideju par pētījumu. Bija nepieciešams noskaidrot, cik lielas un kādas iespējas pirmsskolas logopēdiskajā grupā pielietot Marijas Montessori pedagoģijas idejas bērnu valodas attīstīšanā. Grupas darbs noris atšķirīgi no citām šīs pirmsskolas izglītības iestādes grupām – bērnu skaits grupā ir 11 (citās grupās aptuveni 24 bērni). Kopīgs ir tas, ka visās grupās ir viens pirmsskolas pedagogs un divi pirmsskolas pedagoga palīgi. Logopēdiskajā grupā pirmsskolas pedagogs ir arī logopēds. Tāpat ar bērniem darbojas arī speciālais pedagogs.

Ja mēs salīdzinām un meklējam līdzības šai pirmsskolas izglītības iestādei ar kādu konkrētu Montessori bērnu māju Āhenē ap 1930. gadu [5;24], tad šeit 2010. gadā uzcelto ēku ieskauj plaša zaļā zona ar krāšņām dobēm. Ziemā ēku krāšņo mūžzaļie augi, krūmi, virši, bet vasarā gar līkumotajām bruģa taciņām vijas ziemeļi un vasaras augu dobes, arī garšaugi. Netālu ir mežs. Ielas trokšņa nav, jo apkārtnē ir privātmājas ar šauriem, līkumotiem celiņiem. Grupās var ieiet no atsevišķas ieejas - centrālās ieejas durvis ir atsevišķi. Grupas telpā ir relatīvs plašums, logi atrodas bērniem pārrēdamā augstumā. Bērni viegli var piekļūt priekštelpā izvietotajiem skapīšiem virsdrēbju nolikšanai, apavu pārvilkšanai. Pēc sasveicināšanās bērni izvēlas strādāt individuāli, divatā vai trijatā. Daži dodas pie kāda vingrinājuma, kurš palicis atmiņā no iepriekšējās dienas. Cits pēc kāda brīža vilcināšanās izlemj, ko darīs. Vingrinājumi izvietoti plauktos pārrēdami, ir vienā eksemplārā. Vingrinājumi pārsvarā ir Montessori praktiskās dzīves, sajūtu, un valodas materiāls. Specifiskie materiāli matemātikas un sajūtu attīstīšanas vingrinājumiem ir nodrošināti ar atsevišķiem izņēmumiem, kas tuvākajā nākotnē būs pieejami. Grāmatas izvietotas nedaudzās – tā, lai var redzēt tās vāku. Tās ik pa laikam tiek nomainītas. Darbs rīta cēlienā noris gan individuāli, gan grupā. Visus vingrinājumus skolotājs kādā kopējā “lekcijā”. Iespēju robežās nodarbības notiek ārpus telpām – visu, ko var darīt un

aplūkot dabā, dara ārā. Bērni darbojas dobēs, būvē smilšu kastē, izmanto bumbas un citus sporta piederumus, dodas pastaigās pa tuvējo apkārtni. Ēdienreizes notiek kopīgajā ēdamzālē, kur satiekas visu grupu bērni.

Logopēdisko grupu apmeklē 11 audzēkņi, kuru runas un valodas traucējums starp citiem piecgadīgajiem, sešgadīgajiem ir izteiktāks. Vairumam bērnu (8) ir fonētiski fonemātiskie traucējumi (FFT), 2 bērniem ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA) – 3. līmenis. 1 bērnam konstatēta valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA), 1. līmenis. Šo bērnu vecums ir no 4,5 gadi līdz 7 gadi.

Sadarbībā ar pirmsskolas skolotāju, logopēdu, speciālo pedagogu tika veikta analīze runas un valodas traucējumu korekcijas plāna izstrādei. Izsecinot runas un valodas problēmu – traucējumus vai funkciju attīstības aizturi atsevišķos vai vairākos valodas attīstības līmeņos

- Fonētikā
- Fonemātikā
- Leksikā
- Gramatikā
- Saistītajā runā

Anketā pirmsskolas izglītības iestādes skolotājiem logopēdiem (Pielikums Nr.1) tika izvērtēti:

1. Montesori didaktiskos pamatprincipus un materiālus.
2. Korekcijas metodes un paņēmienus.
3. Terapijas formu.
4. Gaidāmo rezultātu.

Analizējot pedagogu darbību grupā, tika izstrādāti šādi rezultāti:

1. Montesori didaktiskie pamatprincipi un materiāli, kurus atzīmēja kā viens tā otrs aptaujas respondents.

- Kompleksās pieejas princips – bērna darbība jāskata kopveselumā, vingrinājumam jāiekļaujas dienas norisē dabiski, neatrauti no pārējām ikdienas norisēm.
- Attīstības princips – bērna darbības iespējām jābūt vērstām uz attīstību.
- Sistēmiskuma princips – bērnam jābūt iespējai apgūt zināšanas no vienkāršākā uz sarežģītāko, no priekšmetiskā uz abstrakto.
- Individuālās pieejas princips – katram bērnam uzdevuma galvenais mērķis būs nedaudz atšķirīgs.

Pedagogs, kurš darbojas ar bērniem grupā, atzina, ka veiksmīgi iekļāvis ikdienas darbā gan Praktiskās dzīves uzdevumus, Sajūtu attīstības materiālu, gan Valodas attīstības materiālus un arī Kosmiskās audzināšanas un Matemātikas materiālu. Lai gan daļa materiālu ir gatavoti pašu rokām in nedaudz interpretēti, arī pielāgoti bērna konkrētā brīža spējām. Piemēram Trokšņu cilindru vienkāršots variants ar “Skanošajām oliņām”, kura skaņu nianses ir nedaudz vieglāk pamanāmas, bērnam ar fonemātisko nepietiekamību ir vieglāk uztveramas un atšķiramas. Tāpat daudz praktiskas darbošanās notiek ārpus grupas telpām. Bērniem šajā vecumposmā aktivitātes dabā ļauj apzināties savu kustību amplitūdu, savas darbības nozīmīgumu kopīgā darbošanās brīdī. Piemēram, lapu grābšana, izmantojot montesori praktiskās darbošanās pamatprincipus. Kounikācijas procesā bērns apgūst priekšmetu, darbību, sajūtu apzīmējošus jēdzienus.

Skolotājs logopēds darbā ar bērniem logopēdijas kabinetā, izvērtēja, ka it nemaz neizmanto tās metodes, ko piedāvā Matemātikas un Kosmiskā materiāla vingrinājumi, taču intensīvi strādā ar Praktiskās dzīves uzdevumiem, Sajūtu attīstības materiāliem un Valodas attīstības materiālu. Šajā vecumposmā bērna vadošā darbība ir rotaļa. Bieži pesaistīt bērna uzmanību īsā laika periodā palīdz aktīvas priekšmetiskās darbības. Tad nu ir iespēja bērnam fiziski aktīvi iesaistoties mudināt uz vārdisku komunikāciju. Piemēram, ja “lellītei” no groziņa nejauši izbirušas sēkliņas, kuras vai nu jāsavāc ar pirkstiem vai jāuzslauka, paralēli izsakot emocijas, novērtējot to, kas izbiris un radušos situāciju kopumā. Visās praktiskajās darbībās tiek izmantota skaņu modulēšana, ritmiskuma izjūtas attīstīšana.

Metodoloģiskie pamatprincipi kā īpaši būtiski tika uzsvērti no grupas logopēda viedokļa anketā. Tie ir: sagatavota vide – telpa, materiāli, sagatavots pedagogs, vecāki, sensitīvo attīstības fāžu ievērošana, brīvība – laika, telpas, materiāla, partnera un palīdzības izvēlē, individuāls darba stils. Pedagogam, kurš atrodas grupas telpā kopā ar bērniem 5 - 6 gadu vecumā visu dienu, jābūt apveltītam ar lielu uzmanību un pacietību sadalīt un atvēlēt laiku katra bērna īpašās intereses momenta uzturēšanai. Kā atzīst pats grupas pedagogs, šis ir iemesls, kādēļ ir pozitīvi, ja logopēdiskajā grupā ir tieši šāds maksimālais bērnu skaits – 11 bērnu.

Didaktiskie principi būtiski likās kā vienam, tā otram logopēdam darbā ar šī vecumposma bērniem: secīgums no konkrētā uz abstrakto; no vienkāršā uz sarežģīto; 3 pakāpju apmācības princips. Bērnu sākumā māca izpildīt elementārās manipulācijas – vingrinājumus kustību un koordinācijas kontrolei (iešana, krēsla pārņemšana, galda pārņemšana, durvju vēršana). Pakāpeniski vingrinājumiem pieaug sarežģītības pakāpe. Allaž jāpārlicinās, vai materiāls ir pareizi nokomplektēts un tīrs, pievilcīgs. Jānoskaidro, vai ir vieta, kur materiālu var demonstrēt. Visu uzdevumu izpildes moto ir “Palīdz man to izdarīt pašam!”. Bērnu uzaicina, lai izvēlētos materiālu. Pedagogs parāda, kā materiālu nest un kur novietos. Abi apsēžas pie galda – bērnam

labrocim pedagogs būs labajā pusē un otrādi. Pirms demonstrēšanas materiālu nosauc. Demonstrējot pedagogs daudz nerunā, bet tikai pašu nepieciešamāko. Ja bērns sāk runāt, demonstrējumu pārtrauc ļaujot bērnam pabeigt sakāmo. Demonstrēšanas beigās pedagogs var parādīt izpildes kontroli. Kļūda nav kļūda. Tas ir tikai nākamais vingrinājums. Pēc vingrinājuma pedagogs uzaicina bērnu atkārtot parādīti darbību. Ja nepieciešams, vēro bērna darbību. Palīdzība vingrinājuma izpildē nebūtu jāsniedz ne par daudz, ne par maz.

2. Korekcijas metodes un paņēmieni.

- Verbālās komunikācijas stimulācija

Skolotājs logopēds grupā uzsver verbālās komunikācijas stimulāciju kā neizbēgamu ikdienas norišu sastāvdaļu. Pirmkārt tā ir komunikācijas parauka radīšana saskarsmē starp pedagogu un bērna vecāku, pedagogu un citiem darbiniekiem pirmsskolā. Notiek apspriedes starp pedagogu un pedagoga palīgu par veiksmīgāku komunikācijas metodes izvēli ar bērnu. Vingrinājumi praktiskās dzīves materiālā, kas pakārtoti saskarsmei ar citiem (sasveicināties, piedāvāt kādam krēslu, klāt galdu) ļauj bērnam orientēties vidē, labāk valdīt pār savu locekļu izmantošanu un iekļauties plašākā sociālajā vidē. Uzdevumi rada runas motivācijas pamatu. Arī logopēds individuālajās nodarbībās nenoliedz šīs metodes nozīmīgumu.

- Fonemātiskās uztveres vingrinājumi

Kā viens tā otrs logopēds par ļoti būtisku bērna valodas attīstībā uzsver trīs pakāpju “lekciju” izmantojot skaņu spēles, kartītes vārdu krājuma paplašināšanai, kas ļauj veidot pasīvo runu, kura savukārt palīdz apgūt gan vārdisko jēdzienu, gan skaņu konkrētumu un veicināt to diferencēšanu. Plaši tiek izmantoti vingrinājumi dzirdes atmiņas apjoma paplašināšanai izmantojot sajūtu materiālu (audumi, siltuma tāfelītes, krāsu tāfelītes).

- Precīza, bez liekvārdības jauno jēdzienu prezentācija

Tā kā vingrinājumu demonstrēšanā jāizvairās no improvizācijas, jāievēro darbības mērķis, tad bērnam rodas pārliecība un drošības sajūta, ka viņš visu dara pareizi, redzot savu skolotāju izpildām vingrinājumu atkārtoti. Bērns nostiprina jēdzienu.

- Jēdzienu apguve uz praktiskās darbības un pieredzes bāzes

Praktiski darbojoties bērns nosauc darbību, mācoties saprast priedēkļu lietojumu (nolikt spaini pie galda, ieliet ūdeni spainī, uzlikt sūkli uz galda, pielikt slotu pie sienas, utt.). Bērns, vērojot attēlu grāmatiņā, nosaka darbojošos personu attiecības pēc sintaktiskajām konstrukcijām (pedagogs nosauc teikuma variantus vai bērns izlasa teikumus). Apvieno priekšmetus pēc to kopīgajām pazīmēm – bērns atnes praktiskās dzīves materiālu (piemēram, aušanai) un nosauc nepieciešamos materiālus.

- Multisensora stimulācija

Darbošanās vingrinājumos ar ūdeni, smilšpapīra burti, taustes tāfelītes, trokšņu cilindri, krāsu kastes un vēl daudzi citi vingrinājumi ik dienas ļauj stimulēt bērna maņas, nervu galu receptorus pirkstos, radot smadzeņu darbības aktivitāti. Darbībai un sajūtai vienmēr seko vārds. Tātad citos apstākļos dzirdot vārdu, bērnam rodas sajūtu atmiņa. Kā teikusi M. Montesori: “Tas, kas nav mūsu sajūtās, nav arī mūsu domāšanā.”. [13]

3. Terapijas formas.

- Individuālais darbs

Šo darba formu kā primāro izmanto gan viens, gan otrs logopēds – tātad gan grupas darbā, gan individuāli logopēdijas kabinetā. Tiklīdz bērns ir iepazinies ar vingrinājuma izpildes tehniku, viņš labprāt to veic atkārtoti. To viņš vienmēr var izpildīt patstāvīgi. Reizēs, kad vingrinājums tiek interpretēts pielāgojoties runas korekcijas situācijai, ar bērnu darbojas pedagogs.

- Pāru darbs

Vingrinājumu izpilde pāros vairāk tiek izmantota logopēdiskajā grupā, kur šādi notiek darbošanās komandā ar jau iepazītu materiālu, piemēram, brūnajām trepēm apvienojumā ar bumbiņām un to ripināšanu. Bērni savā starpā apgūst runas situācijas, kad jāpagaida sava kārta, jāprot pajautāt, piedāvāt, palūgt palīdzību. Lai gan bērns tādus mazos darbiņus kā grīdas slaucīšanu, putekļu slaucīšanu, galda klāšanu sākumā neveic citu labā, viņš saskaras ar citiem bērniem arī tad, ja sākumā viņš šos mazos darbiņus veic par prieku sev.

- Mazo grupu darbs

Bērni iepazīstas vispirms ar pieklājības vingrinājumiem un citiem praktiskās dzīves materiāliem, kur ir nepieciešama otras un (vai) trešās personas palīdzība un sadarbība. Ierasti notiek bērniem ar VSNA izmantojot rotaļu situācijas (piemēram, brīnumu maisiņš). Piemēram, izspēlējot galda klāšanas situāciju, bērni piedāvā palīdzību salocīt salvetes iepriekš vienojoties par locīšanas veidu.

- Grupa

Jāņem vērā, ka bērni pirmsskolas grupā vēl labprāt vēlas atsevišķi priecāties par to, ka atrodas starp citiem bērniem. Kopīga darbošanās un rotaļāšanās vēl neveidojas. Par vienotu grupu pirmsskolas grupa veidojas tikai pamazām. Praktiskās dzīves vingrinājumi, kas jau nedaudz iepazīti ģimenes ikdienā, palīdz iekļauties grupā. Apgūstot pieklājīgas uzvešanās iemaņas, bērni izpalīdz viens otram, padodot priekšmetus – tātad, palūdzot un pasakoties. Bērni šajā vecumposmā ļoti ievēro sīkas nianšes, kas izmainījušās pieaugušo, grupas biedru ārienē un norāda uz to, komentē to, interesējas par tā iemesliem, radot jaunu iespēju kopīgai sarunai un līdz ar to arī valodas attīstībai.

4. Gaidāmais rezultāts.

Šī aptaujas jautājuma atbilžu sadaļa abiem pedagogiem raksturojama kā vienprātīga, jo izsaka katras darbības galveno mērķi. Tā kā logopēdiskās grupas mācību programmas galvenā sadaļa veltīta runas un valodas attīstīšanai un korekcijai, tad abu logopēdu mērķi izmantojot montesori vingrinājumus ir verbālas komunikācijas attīstība un normalizācija, vārdu krājuma paplašināšanās, skaņu un vārdu izrunas uzlabošanās, gramatisko formu un kategoriju apguve, saistītās runas attīstība un normalizācija un arī rakstu valodas apguve.

Bērnu runas un valodas funkciju uzlabošanās atkarīga no daudz un dažādiem faktoriem. Pedagoģiskā personāla kompetences nozīme ir nenoliedzama. Piecu, sešu gadu vecumā bērnam jāsaņem konkrēti klausīšanās, vērošanas, lasīšanas un prezentēšanas (informācijas nodošana citiem) rezultāti. 40-50% bērnu šajā vecumā vērojami valodas sistēmas traucējumi [3;4]. Tā sekas ir nevēlēšanās komunicēt, grūtības apgūt pirmsskolas mācību programmu un lielas grūtības ar sākumskolas gaitas uzsākot. Tāpēc jo svarīgi, ka bērns saņem profesionālu palīdzību pirmsskolā un arī mērķtiecīgā sadarbībā ar pirmsskolas pedagogu un skolotāju logopēdu tiek veicināta bērna valodas attīstība ikdienā – ģimenē.

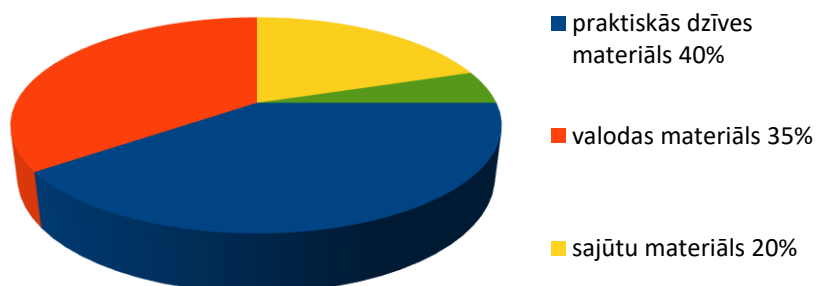
Tā kā ar bērnu, kas ir "riskā zonā" sadarboties iespējams gan pedagogam grupā, gan individuālās nodarbībās, vēlējos noskaidrot Montesori materiāla izmantošanas sadalījumu. Lūdzu atzīmēt, kurus vingrinājumus savā darbā no konkrētās materiālu sadaļas izmantojis skolotājs logopēds grupā un arī skolotājs logopēds savā kabinetā individuālajā darbā. Izmantota tika anketa "Montesori vingrinājumu izmantošana darbam grupā/logopēdijas kabinetā" (Pielikums Nr.3).

1. Shēmā attēlots darbs grupā.

Aptaujājot par konkrētu Montesori vingrinājumu izmantošanu grupas darbā, vislielāko skaitu vingrinājumu logopēds min no praktiskās dzīves materiāla - 40%. Tam seko valodas materiāls - 35%. Tikai tad - sajūtu materiāls (20%). Atsevišķi vingrinājumi veikti no kosmiskā materiāla un matemātikas materiāla – 5%. Šīs aptaujas rezultāti parāda, ka ir atbilstoši 1. Pielikumā esošajiem aptaujas rezultātiem par Montesori didaktiskajiem pamatprincipiem un metodēm.

Shēma Nr.1

Montesori dažādo materiālu vingrinājumu izmantošanas salīdzinājums darbam grupā

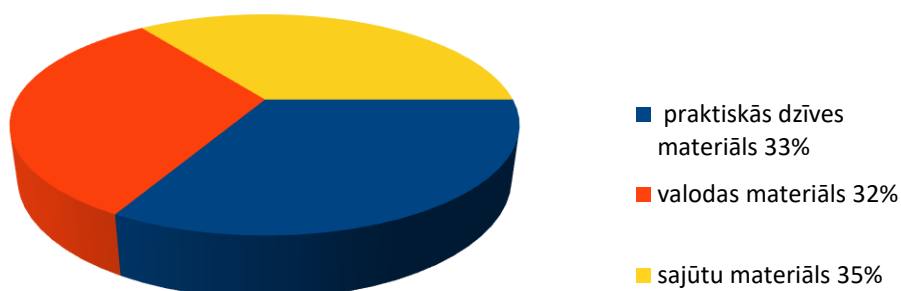

2. Shēmā attēlots individuālais darbs logopēdijas kabinetā.

Skolotājs logopēds gandrīz vienlīdz gadījumu izmantojis gan valodas (32%), gan praktiskās dzīves (33%), gan sajūtu materiālu (35%). Taču nav izmantojis darbā Montesori piedāvātos kosmiskās pasaules un matemātikas vingrinājumus. Arī šie rezultāti apstiprina 1. Pielikumā esošās anketas rezultātus par Montesori didaktisko pamatprincipu un metožu izmantošanu.

Shēma Nr. 2

Montesori dažādo materiālu vingrinājumu izmantošanas salīdzinājums individuālajam darbam ar skolotāju logopēdu

Grupās darba un individuālā darba novērojuma procesa rezultātā darba autore secina, ka ļoti liela nozīme valodas attīstīšanā ir materiāliem, kas netīši ietekmē korekcijas procesu. Bērni,

klausoties pasakas fragmentu grupā, mācās saklausīt teksta saturu, saprast runas intonāciju, atrast atbilstošu attēlu emocionālajai izpausmei, nosaukt to vārdā. Dažādu sadzīves, dzīvnieku balsu atdarinošās skaņas veicina runas aparāta vingrināšanu sarežģīti izrunājamo skaņu sagatavošanai. Sajūtu pasaules vingrinājumi: sensorā attīstība, motorās attīstības sekmēšana, garīgās attīstības veicināšana un personības attīstība kopumā. Tas palīdz notikt tīšajai ietekmei – vārdu krājuma paplašināšanai, gramatisko formu apgūšanai, veicināt teikumu formu apgūšanu un attīstīt verbālo komunikāciju. Tieši tikpat liela nozīme ir praktiskās dzīves vingrinājumu netīšajai ietekmei grupas darba ikdienā – vispārējai motorikas, koordinācijas un precizitātes attīstībai, smalkās motorikas attīstībai, vestibulārā aparāta attīstībai, sensorai attīstībai, perceptīvo spēju attīstībai, uzmanības, uztveres, koncentrēšanās spēju attīstībai un personības attīstībai. Bērns praktiskās dzīves materiāla apguves procesā paplašina pasīvo vārdu krājumu, attīsta valodas sapratni, paplašina un veido aktīvo vārdu krājumu un stimulē verbālo komunikāciju.

Analizējot tematiskā plāna saturu bērniem ar fonētiski fonemātiskiem valodas traucējumiem un valodas sistēmas attīstības traucējumiem, darba autore izveidoja papildinājumu logopēdiskā darba tematiskajam plānam 5 - 6 gadus veciem bērniem ar fonētiski fonemātiskiem traucējumiem un valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (Pielikums Nr.2).

Tematiskais plāns logopēdijā 5 - 6 gadus veciem bērniem izmantojot montesori vingrinājumu metodes

N. p. k.	Mācību saturs	Metodiskie paņēmieni	Montesori vingrinājumu materiāls
1.	Valodas un nevalodas skaņas. Dzirdes uztveres attīstīšana, pievēršot uzmanību dažādām skaņām.	Papīra burzīšana, griešana, plēšana, sišana ar karotīti, grāmatas šķiršana.	(Darbojoties ar materiālu lūdz bērnu ievērot atšķirības dažādos demonstrējuma variantos.) Apsēšanās pie galda un piecelšanās Bēršana ar karoti Ūdens pārļiešana Aizdaru rāmji: spiedpogas, āķīši, rāvējslēdzējs,

			lipeklīši, sprādzes Trokšņu cilinri Zvaniņi Noslēpumainais maisiņš Skaņu spēles
2.	Akustiskie ritma vingrinājumi. Dzirdes uzmanības vingrinājumi.	Skanošie žesti un ķermeņa “orķestris” (plaukšķināšana, kāju piesitieni, knipju sišana, mūzikas instrumenti)	(Veicot uzdevumu pievērs uzmanību darbības ritmiskumam. Iespēju robežās papildina darbību ar ritmisku, bet neuzkrītošu dūņošanu) Pīnītes pīšana Bēršana ar karoti Ūdens pārļiešana Aizdaru rāmji Roku mazgāšana Kurpju tīrīšana
3.	Dažādu skaņu un trokšņu saklausīšana un atšķiršana. Dzirdes atmiņas vingrinājumi.	Tiek diferencēti jēdzieni – skaļš – kluss, augstas – zemas skaņas, īsas – garas skaņas	Apsēšanās pie galda un piecelšanās Bēršana ar karoti Ūdens pārļiešana Trokšņu cilindri Zvaniņi Skaņu spēles Smilšpapīra burti Klasificējošās kartiņas (gari – īsi vārdi) Grāmatiņas (gari – īsi teikumi) (Skaitot skaņu daudzumu vārdos, salīdzinot skaņu skaitu ar vizuāli uzskatāmu materiālu) Skaitļu stieņi

			<p>Smilšpapīra cipari</p> <p>Skaitļi un skaitļu stieņi</p> <p>Kociņi</p> <p>Skaitļi un čipši</p> <p>Zelta pērlīšu materiāls</p>
4.	Vienādu skaņu saklausīšana.	“Skanošās oliņas”	<p>Trokšņu cilindri</p> <p>Noslēpumainais maisiņš</p> <p>Skaņu spēles</p>
5.	Atskaņu vārdi.	<p>Atkārto, atlasa attēlus, piedomā. Noteiktu vārdu saklausīšana vārdu virknē (ar dažādiem nosacījumiem: pietupjas, ja dzird noteiktu vārdu)</p>	<p>Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai</p>
6.	<p>Vārdu dalīšana zilbēs.</p> <p>Zilbju rindas atcerēšanās.</p>	<p>Plaukšķināšana. Soļošana un piedāvāto vārdu nosaukšana.</p>	<p>Jebkuras tematiskās vārdu kopas jēdzienu izspēlēšana ritmiski plaukšķinot, soļojot, bungājot vai kā citādi ritmiski kustoties. Izspēlē, piemēram, dabā – koku nosaukumus, pilsētu nosaukumus, ziedu nosaukumus utt.</p>
7.	Zilbju apvienošana vārdos.	“Klusie telefoni”	<p>(Piemeklē katram skaitlim, skaitļu stienim, kociņu sakaitam utt. atbilstošo vārdu ar tikpat lielu zilbju skaitu)</p> <p>Skaitļu stieņi</p> <p>Smilšpapīra cipari</p> <p>Skaitļi un skaitļu stieņi</p> <p>Kociņi</p>

			<p>Skaitļi un čipši Atmiņas spēle ar skaitļiem Zelta pērlīšu materiāls</p>
8.	Skaņas saklausīšana vārdā.	<p>Signālkartes vai cita veida signāls.</p> <p>Plaukšķina, ja dzird noteiktu skaņu (vai divu skaņu uztvere un dažāds atspoguļojums).</p>	<p>(Apzīmējošo vārdu diferencēšana saklausot vai nesaklausot noteikto skaņu vārdā)</p> <p>Krāsu tāfelītes Ģeometriskā kumode Ģeometriskie ķermeņi Audumi Svara tāfelītes Siltuma tāfelītes Smaržas trauciņi Noslēpumainais maisiņš Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai Klasificējošās kartiņas Globuss un karte</p>
9.	Pirmās skaņas izdalīšana.	<p>Noteiktas skaņas saklausīšana virknē, dzejoļos. Sastāties pāros, grupās bērniem, kuru vārdi sākas ar vienādu skaņu.</p>	<p>(Jebkuru priekšmetu nosaukumi no praktiskās dzīves materiāla, valodas materiāla attēlu kartītes un priekšmetu nosaukumi no sajūtu, matemātikas un kosmiskā materiāla)</p> <p>Krāsu tāfelītes Ģeometriskā kumode Ģeometriskie ķermeņi Audumi Svara tāfelītes Siltuma tāfelītes Smaržas trauciņi Noslēpumainais maisiņš</p>

			<p>Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai</p> <p>Klasificējošās kartiņas</p> <p>Globuss un karte</p>
10.	Vārdu veidošana ar doto skaņu.	Izveidoto vārdu iegaumēšana un nosaukšana (atkārtošana).	<p>(Atrod skaņai vai burtam atbilstošo priekšmetu vai attēlu kartīti, turpina veidot vārdu)</p> <p>Skaņu spēles</p> <p>Smilšpapīra burti</p> <p>Kustīgais alfabēts</p> <p>Lasīšanas materiāls (rakstībai atbilstošā, neatbilstošā un pazīstamu nosaukumu lasīšana)</p> <p>Klasificējošās kartiņas</p>
11.	Pēdējās skaņas izdalīšana.	Atlasīt attēlus, kuru nosaukumos ir izdalītā skaņa.	<p>(Jebkuru priekšmetu nosaukumi no praktiskās dzīves materiāla, valodas materiāla attēlu kartītes un priekšmetu nosaukumi no sajūtu, matemātikas un kosmiskā materiāla)</p> <p>Krāsu tāfelītes</p> <p>Ģeometriskā kumode</p> <p>Ģeometriskie ķermeņi</p> <p>Audumi</p> <p>Svara tāfelītes</p> <p>Siltuma tāfelītes</p> <p>Smaržas trauciņi</p> <p>Noslēpumainais maisiņš</p> <p>Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai</p> <p>Klasificējošās kartiņas</p>

			Globuss un karte
12.	Skaņas vieta vārdā (sākumā, vidū beigās).	Ielikst kastītē to, kas sākas..., kur skan..., kas beidzas ar..., parādīt, kur atrodas skaņa (ar roku zīmēm, signālkartēm).	(Jebkuru priekšmetu nosaukumi no praktiskās dzīves materiāla, valodas materiāla attēlu kartītes un priekšmetu nosaukumi no sajūtu, matemātikas un kosmiskā materiāla)
13.	Skaņu apvienošana vārdā. Pseudovārda uztvere.	“Balss un atbalss” “Augošie vārdi”	(Izveido attēlu kartītes ar līdzīga skanējuma, bet dažādas nozīmes vārdiem) Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai
14.	Vārdu sadalīšana skaņās.	“Burtu kastes”	Lasīšanas materiāls (rakstībai atbilstošā, neatbilstošā un pazīstamu nosaukumu lasīšana) Smilšpapīra burti Kustīgais alfabēts
15.	Skaņas izolēšana no vārda.	“Balss un atbalss”	Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai
16.	Skaņu sakaitis vārdā.	Izmanto dažādu skaitāmo materiālu (klučus, pogas, pupas, u.c.).	Skaitļu stieņi Smilšpapīra cipari Skaitļi un skaitļu stieņi Kociņi Skaitļi un čipši Atmiņas spēle ar skaitļiem Zelta pērlīšu materiāls
17.	Dzirdes atmiņas vingrinājumi.	Saliek attēlu kombināciju tā, kā dzird.	(Vizuāli iztēlojoties aprakstošu stāstījumu, bērns secīgi saliek atbilstošos priekšmetus vai attēlus, grāmatiņā parāda

			atbilstošās lapaspuses) Ģeometriskā kumode Ģeometriskie ķermeņi Audumi Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai Grāmatiņas
18.	Skaņu – burtu attiecības. Skaņas attiecināšana uz burtu.	“Dzīvais alfabēts” “Dzīvie vārdi”	Smilšpapīra burti Kustīgais alfabēts

Nosacījums veiksmīgai vingrinājumu realizācijai ir secīguma ievērošana. Vingrinājums sākumā jāveic tā, kā to paredz montesori pedagoģijas pamatideja. Pēc tam, kad bērns iepazinies ar vingrinājuma pamatizpildi, apguvis galveno ideju, kas ir katram vingrinājumam, var pievienot nākošo grūtības pakāpi – valodas apguves posmus.

Tā kā lielu daļu bērna runas attīstīšanā fonētiski fonemātiskās nepietiekamības un valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā aizņem sagatavošanās posms, tad īpašu uzmanību jāvelta tādām mācību saturam, kur jāsaklāva dažādas valodas un nevalodas skaņas. Autores iepazītajā pirmsskolas izglītības iestādes 5 – 6 gadus veco bērnu grupā, neskatoties uz vecumposmu – 5 vai 6 gadi -, tiek ievēroti priekšnoteikumi bērna pietiekošai sagatavošanai šo dažādo valodas un nevalodas skaņu saklausīšanai. Šeit var saskatīt atšķirību, ar ko parasta pirmsskolas grupa ar bērniem 5 gadu vecumā un 6 gadu vecumā atšķiras no logopēdiskās pirmsskolas grupas. Nevis no vecuma posma, bet no valodas spēju esošā sākuma posma ir atkarīgs, kā logopēds veiks attīstošo darbību. Ja bērnam ir fonētiski fonemātiskie traucējumi, tad tiek attīstīta dzirdes uztvere, pievēršot uzmanību dažādām skaņām. Tāpat jāizpilda akustiskie ritma vingrinājumi, dzirdes uzmanības vingrinājumi. Bērnam jāprot gan saklausīt, gan atšķirt dažādas skaņas un trokšņi. Jādiferencē vienādas skaņas. Šim posmam veiksmīgāk noritēt palīdz ikdienas darbības, kuras neizbēgami norit skanot noteiktai skaņai. Skaņas mācīšanas posmā tiek izmantotas valodas materiāla Skaņu spēles, Smilšpapīra burti, Kartītes vārdu krājumam un citi vingrinājumi veidojot izpratni par skaņas vietu vārdā, skaņu apvienošanu, skaņas – burtu attiecībām un skaņu skaitu vārdā. Skaņas nostiprināšanai nepieciešamie vingrinājumi sākumā tiek sasaistīti ar apkārtesošajiem priekšmetiem, attēliem. Tad izmanto abstraktus jēdzienus, vārdus, kas ir “netaustāmi” - pilsētu nosaukumi, skaitļa vārdi,

garšu nosaukumi, dienu, mēnešu nosaukumi utt. Gramatiskās struktūras traucējumu gadījumos pievērš uzmanību jebkuru darbību attēlošanai vārdos – teikumos. Piemēram veicot darbību ar smaržas trauciņiem, izrunā tekstu: “Es sajūtu (saožu) citronu.” Paralēli izvērš sarunu par konkrēto sajūtu: “Man nepatīk kā garšo citrons. Man patīk, kā smaržo citrons.” Mācās uzdot un atbildēt uz jautājuma teikumiem: “Vai tu pazīsti šo smaržu?” “Jā, es pazīstu.” Saistītā runa jāprot klausīties, jānāk noturēt dzirdes uzmanība, jāsaista katrs nākošais teikums ar iepriekšējo. Radot stāstījumu par grāmatiņā esošajiem attēliem, bērnam nostiprinās arī redzes atmiņa, kas palīdzēs izveidot stāstījumu citai attēlu kombinācijai tādā pašā veidā.

Montesori metožu izmantošana ietver sevī visas norises, kas iespējamas ikdienā bērna ģimenē. Valodas attīstīšanai mājās starp ģimenes locekļiem nav nepieciešami īpaši mākslīgi radīti apstākļi un priekšmeti, taču tie nedaudz jāpielāgo bērna spējām un iespējām konkrētajam vecumposmam.

1. Visas ikdienā veicamās mājas uzkopšanas darbības, kurās nav jāsaskaras ar bērniem bīstamām lietām vai vielām, jāpadara viegli izmantojamas. Vecāki neuzkrītoši parāda darbības pamatprincipus un klusi komentē savu darbību. Tātad – mācīt ar piemēru nevis ar kļūdu labošanu. [29]
2. Vecākiem jāatceras, ka komunikācija bērna un vecāku starpā veido pamatu bērna izpratnei par emociju izpaušanu, viedokļu dažādību, jautājumu formu, un vispārēju patiku sarunāties. Sarunas par pēc iespējas plašākām tēmām, dodot vārdus visiem priekšmetiem, kas ir bērnam apkārt, var viegli un nemanāmi paplašināt bērna vārdu krājumu. Sarunas skaidrā, definētā balsī, kura pauž cieņu, veido modeli, ar kādu bērns komunicēsies ar citiem pieaugušajiem.
3. Bērns uztver pasauli ne tikai ar ausīm uzklusot norādījumus un ar acīm saskatot vēlamo, bet sajūt ar ožu, garšu, ar tausti un galu galā- arī ar sirdi. Pacietība ļauj sagaidīt brīdi, kad saproti, ka šajā brīdī bērnam apgūstamais ir svarīgs posms zināšanu apguvei.
4. Esi gatavs palīdzēt bērnam, ja viņš vēl atrodas meklējumos, taču esi nemanāms, kad bērns jau apguvis meklēto. Un palīdzi bērnam ieraudzīt iepriekš nepamanītas lietas. Māci bērnam atklāt saudzējot, ieklausoties klusumā savaldīties un iemīlēt nepazīstamo. [30]

SECINĀJUMI

Darbs pirmsskolā protams ir pakļauts noteiktam dienas režīmam. Jāsakārto dienas nodarbību grafiks paralēli vairākām grupām un jārēķinās, ka noteiktā dienā darbam grupā un individuāli būs atvēlēts mazāk laika. Liels atbalsts pedagogu komandai nepieciešams no pirmsskolas vadītāja puses. Viņš var panākt uz izaugsmi vērstu sadarbību ar pašvaldību, arvien ņemt vērā savu iestādes speciālistu viedokli par nepieciešamajām izmaiņām izveidot gan logopēdisko grupu, gan palielināt logopēda darba slodzi. Jāņem vērā, ka bērnu ar runas un valodas grūtībās tomēr mazāk nepaliek. Daudz labu ierosmju bērnu vecāki un paši pedagogi var gūt no iestādē esošās komandas - logopēda, speciālā pedagoga, sociālā pedagoga, psihologa un vadītāja. Tā savu labo darbu veic pēcpusdienā pārrunājot kādu radušos problēmsituāciju, svarīgu jautājumu, ko var risināt tikai komandas darbā. Nepieciešams aicināt bērna vecākus uz tikšanos, lai kopīgi var nonākt pie risinājuma un izvirzīt tuvākos mērķus tā sasniegšanai. Darba autorei veicot pētījumu palīdzēja apziņa, ka var ļoti daudz izdarīt ar vērtīgu darbu bez atrunām, ka nepietiek līdzekļu, nepietiek telpu. Viens nosacījums gan ir ļoti svarīgs – jābūt augsti kvalificētam pedagogam tajā jomā, kuru viņš pārstāv. Svarīgs nosacījums ir kompleksa pieeja bērna attīstībā. Bērna iekšējā sajūta, ka viņš prot daudzas lietas ikdienā veikt pats bez pieaugušā palīdzības, rada viņā pārliecību uzdrīkstēties. Iespēju improvizēt, mainīt organizācijas formu, metodi skolotājs logopēds drīkst tikai tad, ja bērns ir apguvis vingrinājuma pamatuzdevumu.

Veicot praktiskās nodarbības īpašs nosacījums ir ievērot bērna īpašās intereses momentu. Īpaši tādēļ, ka šis sensitīvais periods var arī vairs neatkārtoties.

Svarīgi pedagogam ļaut bērnam tiešām saprast, kādēļ nepieciešama nodarbība, arī tīri praktiski un uzskatāmi palīdzēt tikt galā ar kādas skaņas precīzu artikulāciju. Tātad - vienmēr pieturēties pie mērķa rezultāta sasniegšanai, izmantot visdažādākās metodes. Tāpat ļoti būtiski stingri ievērot valodas traucējuma korekcijas procesa pakāpeniskumu, arvien ļaujot bērnam izmantot to, ko viņš jau prot, paralēli jauniem izaicinājumiem.

1. Ikvienā darbībā, ko bērns 5 – 6 gadu vecumā veic izmantojot Montesori materiālu, nepieciešama iepriekšēja sagatavojoša parauga demonstrējums. Tas ietver sevī atbilstošas sociālās un materiālās vides sagatavošanu.

2. Tikai augsti kvalificēts un zinošs pedagoģiskais personāls spēj savienot bērna īpašās intereses momentu sensitīvajā periodā ar tīšās valodas attīstīšanas ietekmes radīšanu.

3. Bērns 5 - 6 gadu vecumā vēl joprojām attiecas pret pieaugušo kā savu autoritāti, tādējādi tieši pedagogs un tuvais asinsradnieks var vislabāk radīt bērnam tādas vērtības, kas

palīdz un veicina runas un valodas attīstību. Izmantojot Montesori pedagoģijas metodes bērns darbojas ar prieku, iemīl kārtību, apgūst patstāvību un neatkarību.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Āboliņa L., Bula – Biteniece I., Gorjačkina S., Jurisone B., Silova M., Strazdiņa M., Tempfelde I., Pirmsskolas mācību satura programma - Rīga: VISC, 1012.
2. Bāra A., Runā ar mani, māmiņ – Rīga: Zvaigzne, 2016.
3. Bārda E., Skaista U., Valsts izglītības satura centrs, Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8 gadiem – Rīga: Apgāds Mansards, 2011.
4. Hadaņonoka I., Hadaņonoka L., Kā raisās valodiņa - Rīga: N.I.M.S., 2014.
5. Helminga H., Montessori pedagoģija – Rīga: Jumava, 2006.
6. Irbe A., Lindenberga S., Bērns runāt mācās ģimenē – Rīga: Raka, 2014.
7. Karpova Ā., Ģimenes psiholoģija – Rīga, RaKa, 2006.
8. Kalniņa V., Skube Dz., Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika – Rīga: Zvaigzne, 1983.
9. Miltiņa I., Skaņu izrunas traucējumi – Rīga: RaKa, 2005.
10. Miltiņa I., Skolotāja logopēda darba mape – Rīga: RaKa, 2008.
11. Pitamika M., Es to protu – Rīga: Valters un Rapa, 2008.
12. Pitamika M., Spēles bērniem – Rīga: Valters un Rapa, 2009.
13. Prudņikova I., Montessori pedagoģija ikdienā – Rīga: RaKa, 2004.
14. Svence G., Attīstības psiholoģija – Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
15. Špalleka R., Māmiņ, vai tu mani mīli? - Rīga: a/s Preses nams, 1998.
16. Šteinberga A., Pedagoģiskā psiholoģija – Rīga: RaKa, 2013.
17. Tenne D., Valoda, empātija un aleksitīmiskas ievirzes veidošanās process bērībā – Liepāja: LPA, 1998.
18. Tomele G., LU Sociālās pediatrijas centrs, 2011.
19. Tūbele S., Lūse J., Ja skolēns raksta nepareizi – Rīga: RaKa, 2004.
20. Erikson E., Childhood and society – NY, London: W. W. Northon & Company , reissued, 1993.
21. Horodezky N. B., Language learning and socioemotional interaction in infants and toddlers – Canada: IMPrint, 1996.
22. Lieberman A. F., The emotional life of the toddler – USA: Maxwell Macmillan International, 1993.
23. Reber A. S., Dictionary of psychology – 2nd ed. England: Penguin Books, 1995.
24. Rutter M., Maternal deprivation reassessed, 1st published 1972. - England: Penguin Books, 1981.
25. Выготский Л. С., Мышление и реч. Психологическое исследование - М.: Лабиринт,

1996.

26. Ельконин Д. Б., Демская психология. Развитие ребенка от рождения до семи лет - М.: Государственное учебно - педагогическое изд-о Министерства Просвещения РСФСР, 1960.

27. Пиаже Ж., Речь и мышление ребенка — М.: Педагогика, 1994.

28. <https://www.maitrilearning.com/page/language-development-the-big-picture>

29. <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/montesori-metodikas-cienitajiem-pieci-noderigi-padomi.d?id=45521626>

30. <https://www.delfi.lv/calis/jaunumi/vismaz-reizi-gada-parlasami-19-bausli-vecakiem-no-montesori-pedagogijas.d?id=45095500>

ANKETA

pirmsskolas izglītības iestāžu skolotājiem logopēdiem

1. Kādus Montesori didaktiskos pamatprincipus un materiālus izmantojat savā ikdienas darbā ar bērniem, kuriem ir fonētiski fonemātiskie traucējumi un VSNA (valodas sistēmas nepietiekama attīstība)?

---

2. Kādas korekcijas metodes un paņēmienus izmantojat runas traucējumu novēršanai?

---

3. Kāda terapijas forma tiek izmantota visbiežāk?

Vai vienmēr sasniedzat gaidāmo rezultātu?

Tematiskais plāns logopēdijā 5 -6 gadus veciem bērniem

N. p. k.	Mācību saturs	Metodiskie paņēmieni
1.	Valodas un nevalodas skaņas. Dzirdes uztveres attīstīšana, pievēršot uzmanību dažādām skaņām.	Papīra burzīšana, griešana, plēšana, sišana ar karotīti, grāmatas šķiršana.
2.	Akustiskie ritma vingrinājumi. Dzirdes uzmanības vingrinājumi.	Skanošie žesti un ķermeņa "orķestris" (plaušķināšana, kāju piesitieni, knipju sišana, mūzikas instrumenti)
3.	Dažādu skaņu un trokšņu saklausīšana un atšķiršana. Dzirdes atmiņas vingrinājumi.	Tik diferencēti jēdzieni – skaļš – kluss, augstas – zemas skaņas, īsas – garas skaņas
4.	Vienādu skaņu saklausīšana.	"Skanošās oliņas"
5.	Atskaņu vārdi.	Atkārto, atlasa attēlus, piedomā. Noteiktu vārdu saklausīšana vārdu virknē (ar dažādiem nosacījumiem: pietupjas, ja dzird noteiktu vārdu)
6.	Vārdu dalīšana zilbēs. Zilbju rindas atcerēšanās.	Plaušķināšana. Soļošana un piedāvātovārdu nosaukšana.
7.	Zilbju apvienošana vārdos.	"Klusie telefoni"
8.	Skaņas saklausīšana vārdā.	Signālkartes vai cita veida signāls.

		Plaukšķina, ja dzird noteiktu skaņu (vai divu skaņu uztvere un dažāds atspoguļojums).
9.	Pirmās skaņas izdalīšana.	Noteiktas skaņas saklausīšana virknē, dzejoļos. Sastāties pāros, grupās bērniem, kuru vārdi sākas ar vienādu skaņu.
10.	Vārdu veidošana ar doto skaņu.	Izveidoto vārdu iegaumēšana un nosaukšana (atkārtošana).
11.	Pēdējās skaņas izdalīšana.	Atlasīt attēlus, kuru nosaukumos ir izdalītā skaņa.
12.	Skaņas vieta vārdā (sākumā, vidū, beigās).	Ielikst kastītē to, kas sākas..., kur skan..., kas beidzas ar..., parādīt, kur atrodas skaņa (ar roku zīmēm, signālkartēm).
13.	Skaņu apvienošana vārdā. Pseudovārda uztvere.	“Balss un atbalss” “Augošie vārdi”
14.	Vārdu sadalīšana skaņās.	“Burtu kastes”
15.	Skaņas izolēšana no vārda.	“Balss un atbalss”
16.	Skaņu sakaits vārdā.	Izmanto dažādu skaitāmo materiālu (klučus, pogas, pupas, u.c.).
17.	Dzirdes atmiņas vingrinājumi.	Saliek attēlu kombināciju tā, kā dzird.

18.	Skaņu – burtu attiecības. Skaņas attiecināšana uz burtu.	“Dzīvais alfabēts” “Dzīvie vārdi”
-----	---	--------------------------------------

Latvijas Universitātes
Pedagoģijas, Psiholoģijas un Mākslas fakultātes
Studentes Laines Šatas
Stud. apl. nr. 10001

ANKETA

“Montesori vingrinājumu izmantošana darbam grupā/logopēdijas kabinetā” (atbilstošo pasvītrot)

Lūdzu atzīmēt, kurus no vingrinājumiem izmantojat savā ikdienas darbā ar bērniem, kuriem ir runas un valodas traucējumi.

Praktiskās dzīves materiāls	Apsēšanās pie galda un piecelšanās Paklājiņa pārvešana Lakatiņu locīšana Pīnītes pīšana Bēršana ar karoti Ūdens pārļiešana Aizdaru rāmji: spiedpogas, āķīši, rāvējslēdzējs, lipekļīši, sprādzes, lentītes, aukliņas Roku mazgāšana Kurpju tīrīšana Putekļu slaucīšana
-----------------------------	--

	<p>Gružu slaucīšana</p> <p>Galda mazgāšana</p> <p>Puķu kārtošana vāzē</p> <p>Lūdzu un paldies!</p> <p>Iešana pa līniju</p> <p>Klusuma vingrinājums</p>
<p>Sajūtu materiāls</p>	<p>Cilindru bloki</p> <p>Rozā tornis</p> <p>Sarkanie stieņi</p> <p>Brūnās trepes</p> <p>Krāsu tāfelītes</p> <p>Ģeometriskā kumode</p> <p>Ģeometriskie ķermeņi</p> <p>Taustes dēļiši</p> <p>Taustes tāfelītes</p> <p>Audumi</p> <p>Svara tāfelītes</p> <p>Trokšņu cilindri</p> <p>Zvaniņi</p>

	<p>Siltuma tāfelītes</p> <p>Smaržas trauciņi</p> <p>Noslēpumainais maisiņš</p>
Valodas materiāls	<p>Kartītes vārdu krājuma paplašināšanai</p> <p>Metāla ieliktni</p> <p>Skaņu spēles</p> <p>Smilšpapīra burti</p> <p>Kustīgais alfabēts</p> <p>Lasīšanas materiāls (rakstībai atbilstošā, neatbilstošā un pazīstamu nosaukumu lasīšana)</p> <p>Klasificējošās kartiņas</p> <p>Uzdevumi</p> <p>Grāmatiņas</p>
Matemātikas materiāls	<p>Skaitļu stieņi</p> <p>Smilšpapīra cipari</p> <p>Skaitļi un skaitļu stieņi</p> <p>Kociņi</p> <p>Skaitļi un čipši</p> <p>Atmiņas spēle ar skaitļiem</p>

	<p>Zelta pērlišu materiāls</p> <p>Kvantitāte 1, 10, 100, 1000</p>
<p>Kosmiskās pasaules materiāls</p>	<p>Piemēri:</p> <p>Lapu lasīšana</p> <p>Puķes puzles likšana</p> <p>Burkānu dziedēšana</p> <p>Pupiņu dziedēšana</p> <p>Saulespuķu sēšana</p> <p>Zaļumu kastes ierīkošana</p> <p>Auga ūdens uzņemšana</p> <p>Ūdens daudzuma noteikšana dažādos traukos</p> <p>Priekšmetu grimšana</p> <p>Viegli un smagi šķidrums</p> <p>Čiekura pārvērtības laikapstākļu ietekmē</p> <p>Globuss un karte</p> <p>Zemes un ūdeņu formas</p> <p>Krāsu jaukšana</p> <p>Pārtikas gatavošana</p>

ANOTĀCIJA

Darba autors: Laine Šata

Darba tēma: Montessori atveseļojošās pedagoģijas metožu izmantošana 5, 6 gadus vecu bērnu valodas attīstīšanai

Darba veids: Diplomdarbs

Studiju programma: Otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programma skolotājs logopēds

Darba zinātniskais vadītājs: Iluta Vilmīte, Mag.psych.

Darba apjoms: 50 lpp., 30 bibliogrāfiskie nosaukumi, 3 pielikumi

Atslēgas vārdi: Pirmsskolas vecuma bērni 5, 6 gadu vecumā, Montessori pedagoģijas metode, runas un valodas traucējumi

Pētījuma mērķis: izpētīt Montessori atveseļojošās pedagoģijas metodes izmantošanas iespējas 5, 6 gadus vecu bērnu valodas attīstīšanā

Darba saturs: Diplomdarbs izstrādāts, lai informētu atbildīgās personas pirmsskolas izglītības iestādē un arī bērnu vecākus kā runas un valodas attīstības un korekcijas procesā var izmantot Montessori pedagoģiskās metodes atbilstoši bērna vecumposma īpatnībām, lai tās efektīvi paātrinātu 5, 6 gadus veca bērna valodas attīstības procesu. Tam ir četras daļas:

1. 5, 6 gadus veca pirmsskolas vecuma bērna psiholoģiski pedagoģiskais raksturojums.
2. Bērna runas un valodas attīstības īpatnības 5, 6 gadu vecumā.
3. Bērna valodas attīstība Marijas Montessori skatījumā.
4. Montessori atveseļojošās pedagoģijas metožu izmantošana 5, 6 gadus vecu bērnu valodas attīstīšanā.

Pētījuma metodes: Teorētiskās izpētes metodes, empīriskās izpētes metodes – novērojums, intervija un anketēšana.

Darba rezultāti: Apkopoti metodiski ieteikumi pedagoģiskajam darbam, kas veicinātu efektīvu Montessori pedagoģijas metožu izmantošanu 5, 6 gadus vecu bērnu runas un valodas attīstīšanā.

Darba izmantojamība: Pētījumu var izmantot ģimenēs un pirmsskolas grupu darba organizēšanā, kurās ir bērni 5, 6 gadu vecumā, lai attīstītu viņu runu un valodu, kā arī studenti.

ANOTATION

Author: Laine Sata

Documents Issue: Language and speech development of children in age of 5, 6 years using Montessori curative pedagogical methods.

Documents Type: Diploma thesis.

Programme of Studies: Second level professional higher education program Teacher – Speech therapist.

Research Supervisor: Iluta Vilnīte, Mag. psych.

Documents Volume: 50 pages, 30 bibliography names and 3 supplements.

Key Conceptions: Preschoolers in age of 5, 6 years, Montessori pedagogical methods, disorders of speech and language.

Issue of Research: Explore Montessori curative pedagogical methods of use options to develop speech and language for children in age of 5, 6 years.

Documents Content: Diploma thesis has been developed to inform the person in charge of preschool education and parents about how to use Montessori pedagogical methods in speech and language development process for children in age of 5, 6 years according to age group peculiarities.

Research Methods: Theoretical research methods, empirical research methods, interview and inquiry from survey.

Research Result: Summarizes methodological recommendations for teaching to promote effective techniques of Montessori pedagogical methods to develop language and speech of children in age of 5, 6 years.

Research Availability: Survey can be used in families, to organise work in preschool groups, where is learning children in age of 5, 6 years in order to develop their language and speech.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un manā darbā nav pārkāpts likums par autortiesībām.

Darba autors (-e) .....

(vārds, uzvārds, paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs (-a) .....

(vārds, uzvārds, paraksts, datums)

..... darbs aizstāvēts

Latvijas Universitātē ..... studiju
programmas ..... darbu aizstāvēšanas komisijas
sēdē .....

(datums)

Novērtējums .....

..... darbu aizstāvēšanas komisijas

priekšsēdētājs (-a) .....

(vārds, uzvārds, paraksts)